

ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE

NYELVI ÉS KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉG

Kisebbségi nyelvek mint az európai
nyelvi és kulturális sokszínűség részei II.

TARTALOM

Fogyatkozás ellen való
orvosság..... 3

7. Esettanulmány: dél-tirol és a
ladin kisebbség..... 5

8. Európa nyelvi és kulturális
sokszínűségének megőrzésére
tett javaslatok 20

Irodalom..... 22

I. Melléklet: az EU mottója
az EU-ban beszélt különböző
nyelveken 25

II. Melléklet: Eltérések az
EU tagállamaiban történt
népszámlálási felmérések
kisebbségi vonatkozású
kérdéseiben..... 29

III. Melléklet: Nyelvi
kisebbségek az EU-ban:
tendenciák a 30 éves
időszakban 1991-2011 36

Önkormányzati Szemle
időszaki folyóirat

Megjelenik negyedévente
Ingyenes kiadvány
Nyilvántartási szám: EV 4426/11,
ISSN 1338-8290

Kiadja:
Pro Civis, 930 40 Štvrtok na Ostrove,
Mýtne námestie 1, IČO 37846671

Felelős kiadó:
Őry Péter
(e-mail: ory@procivis.sk)

Főszerkesztő:
Vadkerti Neszméri Csilla

Műszaki szerkesztés:
Bodzás Gergely, EGM s.r.o.

Szerkesztőségi bizottság:
Kállay András, Kövesdi Károly,
Neszméri Tünde, Mészáros András

Fogyatkozás ellen való
orvosság

Jó ideje nem beszélünk már a nemzeti/etni-
kai kisebbségek autonómiájáról. Nem merünk,
nem akarunk, vagy csak belefáradtunk, hogy
legjobb esetben is a meg nem értés betonfalába
ütközzünk? Feladnunk akkor sem kellene.

Mások másutt, tőlünk nyugatabbra vagy délebbre, bizonyították, hogy
autonómiával bíró számbeli kisebbségben élő őshonos polgárai – füg-
getlenül attól, milyen spontán léhelyzetek vagy történelmi játszmák
következményei alapozták meg státusukat – tényleges egyenlőséget él-
nek meg mindennapi életükben egy-egy országban, de főleg azokban a
régiókban, ahová születtek, ahol laknak, dolgoznak, ahol politikai, kul-
turális és nyelvi jogukat egyenlőként gyakorolják. S az is bebizonyoso-
dott, hogy azok a kisebbségek, amelyekről ezt a „különleges” státust meg-
tagadják, folyamatosan fogynak, nyelvüket már a kihalás fenyegeti.
Az általunk közreadott tanulmány sokféle helyzetet bemutat. Né-
hány kivételtől eltekintve – ahol országos a kétnyelvűség – a kisebbsé-
gek autonómiája regionális, szülőföldhöz kötött. Az állam regioná-
lis tagoltságát követi. Az olaszországi tartományi felosztás nálunk
a megyerendszernek felel meg. Dél-Tirol pedig egy működő példá-
ja annak, hogy többfajta nemzet kaphat egymással azonos jogokat az
élet minden területén, függetlenül attól, hogy a lélekszáma mekkora.
Tanulmányunk bemutatja a különböző autonómia-fajtákat, melyek általá-
ban az adott közösségre szabottak. Területi autonómiák és nyelvterület-
hez kötött kulturális autonómiák színes képét ismerhetjük meg, köztük a
rétoromán nyelv helyi ladin közösségeinek és nyelvjárásainak fennmara-
dását biztosító intézkedések sorát is, még olyan esetekben is, amikor az
írásbeliségük igencsak kezdetleges. Az autonómia lényeges eleme, hogy a
standard német nyelvet hordozó közösség azonos jogokat élvez az olasz ál-
lamnyelvvél. Törvény mondja ki, hogy az új telepések ezen a területen az
iskolai oktatásban kötelesek megtanulni az őshonos kisebbség nyelvét. (A
bemutatott iskolai tanrendek ezt szemléltetik.) Ilyen intézkedéssel kizár-
ható, hogy spontán vagy „irányított, szándékos” betelepítéssel az őshonos
kisebbség nyelvét kiszorítsák a mindennapi használatból (akár a gazdasági
életben is). A területi politikai irányító szervezetben és a közigazgatásban,
hatóságokban a tisztségeket számarányosan osztják fel, hogy minden lakos
a saját nyelvén intézhessen ügyeit. (Csak a katonaságnál kizárólagos kom-
munikációs nyelv az olasz.) A testületi üléseken annak, aki nem ismeri a ki-
sebbség(ek) nyelvét, tolmácsot biztosítanak. Az ilyen autonóm területeken
a kisebbségek kultúrája és nyelve is fejlődik, és a lélekszámuk is stabilnak
mondható. Az, hogy az új telepések számára államilag előírt az őshonos
népesség nyelvének elsajátítása, kizárja, hogy ezek a kisebbségek a saját
szülőföldjükön szóróvanná váljanak és marginális helyzetbe kerüljenek.
Az autonómia tehát megmaradást, gyarapodást és fejlődést is jelent, még a
többségieknek is. Ezért nem szabad lemondanunk róla.

Őry Péter

Nyelvi és kulturális sokszínűség

Kisebbségi nyelvek mint az európai nyelvi és kulturális sokszínűség részei II.

Absztrakt

Ez a tanulmány, amelyet az Európai Parlament Állampolgári, Jogi és Alkotmányügyi Tematikus Főosztálya készített a PETI Bizottság felkérésére, az „európai nyelvi és kulturális sokszínűség védelme” és az „európai kisebbségi nyelvek védelme és támogatása” közötti európai kapcsolatot kutatja. Az európai kisebbségi nyelvek helyzete az európai nyelvi és kulturális sokszínűség jelenlegi állapota barométerének tekinthető. A rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy az Európai Unióban élő nyelvi kisebbségek több mint kétharmadának lélekszáma jelentősen csökkent az elmúlt évtizedekben (1991-2011). Páneurópai szinten is csökkent a lélekszám a kisebbségek kétharmada esetében ebben az időszakban. Ugyanez a jelenség feltételezhető a kisebbségek által beszélt nyelvek használatáról is. Néhány pozitív eset – amelyek mindegyike az Európai Unióban található – azonban azt mutatja, hogy vannak kivételek ez alól az általános tendencia alól. Léteznek a jelen tanulmányban is bemutatott lehetőségek a kisebbségek és nyelveik sikeres védelmére és népszerűsítésére, erősítve Európa nyelvi és kulturális sokszínűségét.

Ezt a dokumentumot az Európai Parlament Petíciós Bizottsága kérte.

SZERZŐK

Prof. Paul VIDESOTT, Bozen-Bolzanói Szabadegyetem (unibz) / Etnikai Csoportok Dél-Tiroli Intézete (SVI)

FELELŐS ÜGYINTÉZŐ

Giorgio MUSSA

SZERKESZTŐSÉGI ASSZISZTENS

Ewelina MIAZGA

NYELVI VÁLTOZATOK

Eredeti: EN

A SZERKESZTŐSÉGRŐL

A tematikus főosztályok belső és külső szakértelemmel támogatják az EP bizottságait és más parlamenti szerveket a jogszabályok kidolgozásában és az EU belső politikáinak demokratikus ellenőrzésében.

Ha kapcsolatba kíván lépni a tematikus főosztállyal vagy fel szeretne iratkozni a frissítésekre, kérjük, írjon a következő címre:

Polgárjogi és Alkotmányügyi Tematikus Főosztály
Európai Parlament
B-1047 Brüsszel

E-mail: Poldep-Citizens@ep.europa.eu

A kézirat 2023. júniusában készült el

© Európai Unió, 2023

Ez a dokumentum elérhető az interneten a következő címen:

<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>

JOGI NYILATKOZAT ÉS SZERZŐI JOG

Az ebben a dokumentumban kifejtett véleményekért kizárólag a szerzők felelnek, és nem feltétlenül képviselik az Európai Parlament hivatalos álláspontját.

A nem kereskedelmi célú sokszorosítás és fordítás engedélyezett, mégpedig a forrás megjelölésével, valamint az Európai Parlament előzetes értesítésével és egy példány megküldésével.

7. ESETTANULMÁNY: DÉL-TIROL ÉS A LADIN KISEBBSÉG

7.1. Dél-Tirol autonómiarendszere – általános jellemzők

Ha – mint ebben a tanulmányban – a sajátos (kisebbségi) nyelvet és kultúrát hordozó (kisebbségi)

csoport demográfiai megerősödését az adott (kisebbségi) nyelv és kultúra érdekében tett intézkedések sikere mércéjének tekintjük, akkor Dél-Tirol esete kétségtelenül a siker mintája.

Valójában az autonómia második statútumának 1972-es hatálybalépése óta a németül és ladinul beszélő dél-tiroliak száma nemcsak stabilizálódott, hanem még nőtt is, mind abszolút, mind relatív értelemben is, amint azt az alábbi 12. és 13. táblázat mutatja.¹

12. táblázat A lakosság alakulása Dél-Tirolban (abszolút számok) 1971-2011

Év	Olaszok	Németek	Ladinok	Egyéb ²	Összesen
1971	137 759	260 351	15 456	475	414 041
1981	123 695	279 544	17 736	9 593	430 568
1991	116 914	287 503	18 434	17 657	440 508
2001	113 494	296 461	18 736	34 308	462 999
2011 ³	118 120	314 604	20 584	51 371	504 643

13. táblázat A lakosság alakulása Dél-Tirolban (arányok) 1971-2011

Év	Olaszok	Németek	Ladinok
1971	33,38	62,88	3,73
1981	29,38	66,40	4,21
1991	27,65	67,99	4,36
2001	26,47	69,15	4,37
2011	26,06	69,41	4,53

Egy második őshonos kisebbség, a ladinok jelenléte – amely jóval kisebb, mint a német kisebbség – további aktualitást ad a dél-tiroli esettanulmánynak. A ladinok fejlődése jól mutatja, hogy a tanulmányban megfogalmazott tézis, mely szerint a kifejezetten kisebbségvédelemre adott autonómia a védendő csoport méretétől

függetlenül, a nyelvi és kulturális megőrzés szempontjából mérhető pozitív hatásokkal jár.

A dél-tiroli kisebbségvédelmi rendszer gyakran volt kutatómunka tárgya,⁴ ezért a legfontosabb jellemzőinek kiemelésére szorítkozunk.⁵

1 ASTAT (2019), 58.
2 Az egyébbe nemzetiségi meghatározás nélküli állampolgárok, vagy külföldi állampolgárságú rezidensek tartoznak.
3 A legkésőbbi rendelkezésre álló adatok. A következő népszámlálást 2023 őszére tervezik.
4 A legkésőbbi releváns kutatások EJM (2021) és Haller (2021).
5 A következőkre lásd még Pan (2018c), 354-360 és Benedikter (2021), 320-327.

- Az első jellemző az, hogy a dél-tiroli rendszer a csoportjogokon, és nem csak az egyéni jogokon alapul. A Dél-Tirolnak biztosított autonóm jogok egy része az egész területhez kapcsolódó rendszer,⁶ vagy csak a kulturális tevékenységek műveléséhez kötődik; ez nyelvi csoportok szerint külön-külön történik. Ennek a „kulturális autonómiának” a megjelenítője a három oktatási és kulturális tanácsos, aki Dél-Tirol tartomány kormányában ül: egy a német, egy az olasz és egy a ladin oktatás és kultúra képviselője.⁷
- A második jellemző a dinamikus autonómia fogalma. Az autonómiastatútum egy folyamatos munkát feltételez, amellyel arra törekszik, hogy folyamatosan alkalmazkodjon az új valósághoz (a változásokhoz). A munka „Hat Bizottságban” zajlik, amelybe az állam és a tartomány egyenlő számú képviselőt küld. Ezek a biztosok zárt ajtók mögött találkoznak, így kompromisszumokat köthetnek anélkül, hogy a napi politika, a közvélemény és a média állandó keresztűzébe kerülnének. A többségi döntések helyett csak konszenzusos döntéseket hoznak. Ezért olyan kompromisszumokat kell találniuk, amelyekkel minden képviselt fél vagy szerződő fél (állam és tartomány, olaszok, németek és ladinok) együtt tud élni. A konszenzusos döntések meghozatalához több időre van szükség, de sokkal stabilabbak, mint a többségi döntések, amelyeket a többség megváltoztatása is megkérdőjelezhet.
- A dél-tiroli kisebbségvédelmi rendszer harmadik jellemzője a nemzetközi garancia. Az Autonómia Statútum nemcsak az olasz alkotmány szintjén áll, hanem az Ausztria és Olaszország között létrejött 1946-os párizsi szerződésen is alapul, amely a maga részéről a világháború után a szövetségesek Olaszországgal kötött békeszerződésének mellékleteként került bele. II (lásd a 6.2.2. fejezetet). Ez a fajta nemzetközi bekötöttség biztosítékot jelent

6 Ez a helyzet például abban a 29 jogkörben, amiben Dél-Tirolnak elsődleges hatásköre van, tehát függetlenül tud jogokat alkotni, tiszteletben tartva az olasz alkotmányt (pl. regionális tervezés, tájvédelem, lakástámogatás, úthálózatok, mezőgazdaság, turizmus stb.). A dél-tiroli autonómiastatútum aktuális változatát (legutóbbi módosítás 2019-ben) lásd itt: <https://www.landtag-bz.org/de/datenbanken-sammlungen/autonomiestatut.asp> (németül) és itt: <https://www.landtag-bz.org/de/datenbanken-sammlungen/autonomiestatut.asp> (olaszul).

7 <https://landesregierung.provinz.bz.it/de/mitglieder-der-landesregierung> (németül); <https://giunta-provinciale.provincia.bz.it/it/membri-della-giunta-provinciale> (olaszul).

Olaszország egyoldalú változtatásai ellen, mert az ilyesmi automatikusan nemzetközi konfliktust provokálna. Az autonómiajogok súlyos megsértése esetén Ausztria a Hágai Nemzetközi Bírósághoz is fellebbezhet.⁸

- Negyedszer, a Tartomány három történelmi nyelvi csoportját az 1972-es statútum az autonómia és a kollektív jogalanyok egyenrangú hordozójaként ismerte el. Mindhárman kaptak autonómiát nemcsak a csoport fent említett kulturális autonómiája értelmében, hanem a tartományi tanácsban, a tartományi kormányban, valamint a kerületi és önkormányzati gyűlésekben (vagyis a végrehajtó hatalomban minden szinten) való politikai képviselet tekintetében is. A dél-tiroli tartományi kormány összetételének meg kell felelnie mindegyik nyelvi csoport demográfiai méretének (néhány további diszpozícióval a ladinok javára).

Annak elkerülése érdekében, hogy egy nyelvi csoportot a többiek megbüntessenek, minimális számú képviselő kérhet a nyelvi csoportonkénti szavazást. Ez a záradék különösen vonatkozik a tartományi költségvetés elfogadására. Így, ha egy nyelvi csoport többsége azért tiltakozik egy költségvetési fejezet ellen, mert álláspontja szerint az nem felel meg kellően az érdekeinek, vagy akár sértheti is azokat, akkor az ügyet egyeztető bizottság elé utalják, amelynek kompromisszumot kell kidolgoznia, amely 15 napon belül kötelező érvényűvé válik a tartományi parlament számára. A dél-tiroli intézményi életben ezért az adott nyelvcsoporthoz tartozó többségének állandó összhangot kell találnia.⁹

- Dél-Tirol kisebbségvédelmének másik alappillére a három helyi nyelv egyenlő jogai az intézményesített többnyelvűségben, ahol a ladinoknak kisebb mértékűek és területileg korlátozottabbak az egyenlő jogai. A német tisztviselőké egyenlő státuszú az olaszokéval. „Dél-Tirolban – Svájccal ellentétben – az autonómia egyesítette a területi elvet a személyi elvvel. Az anyanyelv használata a teljes közszférában minden állampolgár alapvető joga. Minden állampolgárnak joga van a hatóságokkal az általa választott nyelven tárgyalni. A közszférát ezáltal tágabban határozzák meg, mint pusztán a közigazgatást, és magába foglalja az összes közszolgáltatást. Ez azt jelenti, hogy minden, a nyilvánossággal foglalkozó közszolgálati alkalmazott köteles mindkét helyi nyelvet megfelelően ismerni és használni. Ez előfeltétele a közszolgálatba lépésnek minden

8 Benedikter (2021), 327.

9 Benedikter (2021), 321-322.

szinten, beleértve az államigazgatást is. A második nyelv ismeretét bizonyítvánnyal kell igazolni (ún. „Patentino/bizonyítvány a kétnyelvűségről” vagy „háromnyelvűségről”).¹⁰ A második (és harmadik¹¹) nyelv ismerete nemcsak a közszolgálatba való felvétel előfeltétele, hanem anyagilag is jutalmazza az úgynevezett „kétnyelvűségi” vagy „háromnyelvűségi” juttatás révén, amely általában a 11%-át teszi ki a fizetésnek.

A dél-tiroli autonómia különleges vívmánya, hogy széles körben érvényesítette a kétnyelvűséget, az ezzel járó jogokkal és kötelezettségekkel együtt. Ha az adminisztrációs aktus nem tartja tiszteletben a kétnyelvűséget, ez az aktus érvénytelen. Ezzel a szabályozással Dél-Tirol továbbra is kivételt képez Európa autonóm többnyelvű régiói között, ahol legfeljebb a kisebbségi nyelv megengedett, de az egyetemes kétnyelvűséget nem írják elő.¹²

- A korábban nagyon vitatott kérdés az állami források elosztásának kvótarendszere, amely szerint ezek a közforrások a közszolgálati állásokat is magukban foglalják. Ezt a kvótarendszert „arányos megosztásnak” (Proporz / proporzionale) nevezik, és kimondja, hogy bizonyos forrásokat (pl. támogatások, szociális lakások – de különösen a közszolgálati álláshelyek) meghatározott arányban kell a nyelvi csoport tagjai között kiosztani, annak a nyelvcsoporthoz a szám szerinti terjedelméhez igazítva, amelyhez tartoznak (lásd 13. táblázat). Az arányos csoportmegosztást 1976-ban vezették be Dél-Tirolban, hogy kompenzálják a német és ladin nyelvű csoportok tagjaival szemben addig gyakori masszív diszkriminációt.¹³

Kevés más szabályozás volt annyira ellentmondásos Dél-Tirolban alkalmazása első néhány évében, mint a Proporz esetében. Az olasz nyelvi csoportnak egy időre háttérbe kellett szorulnia a posztok betöltése tekintetében, mert addig az állami posztok közel 90%-át töltötte be, bár akkor még csak a lakosság mintegy 30%-át tette ki.

Az arányos rendszer megvalósítása érdekében azonban mindenekelőtt az általuk választott nyelvi csoport tagjává váló állampolgárok regisztrációja volt szükséges. 1981 óta ez kötelező érvényű „nyelvcsoporthovatartozási nyilatkozat” útján történik. Minden dél-tirolinak, aki élni akar a Proporz szerepkörébe tartozó jogokkal – ideértve a választá-

si jogot is, mert a politikai testületeket a képviselt nyelvi csoportok erőssége szerint kell megalakítani¹⁴ –, be kell nyújtania egy „nyelvi csoportot” a „hovatartozási nyilatkozatban”. Ennek a bejegyzésnek a pontos módjai 1981 és 2005 között fokozatosan változtak. Ma, a 18. életév betöltésekor az ember a nyelvi csoporthoz való személyes „tartozás” vagy „kirendelés” nyilatkozatát nyújtja be a bírósághoz. Ez feljogosítja birtokosát az arányos rendszerben való részvételre. A nyilatkozat bármikor módosítható, de a változás csak 18 hónappal később lép életbe. Ez megakadályozza az opportunistá nyilatkozatokat.¹⁵

Minden 10. évben megtörténik a csoportok lakosságának felmérése. Ez a felmérés anonim. Az arányos rendszerben való egyéni részvételhez szükséges személyes nyilatkozat és a statisztikai célú anonim nyilatkozattól eltérhet. A gyakorlatban az eltérő nyilatkozatok esete meglehetősen kevés.

Az arányos rendszer céljaira vonatkozó legutóbbi felmérés 2011-ben történt, és az összes hovatartozási és kirendelési nyilatkozatot figyelembe véve 69,41 % német, 26,06 % olasz és 4,53 % ladin volt (lásd 13. táblázat). A következő felmérésre 2023 őszén kerül sor. Egyes problémás szempontok ellenére, különösen a legkisebb csoport, a ladinok esetében – arányuk mindössze 4,53 % tartomány egészére kiterjedően –, az arányos rendszer rendkívül hasznosnak bizonyult. Ez abból is látszik, hogy 30 évvel a bevezetése után – az eredeti szándék szerint – nem törölték el, hanem megerősítették. Az arányos rendszer megakadályozza a nyelvcsoporthoz tartozó tisztség-elosztási viszályokat, amelyek egyébként nagyon gyorsan újra kitörnének.

- Egy másik nagyon fontos szempont az a tény, hogy a dél-tiroli autonómia a kezdetektől fogva összekapcsolta a kulturális szempontokat a lakosság gazdasági jólétével. Ebből a szempontból a dél-tiroli autonómia alapját képező 1946-os Párizsi Szerződés („Degasper-Gruber Megállapodás”) nagyon előrelátó volt, amikor „különleges rendelkezéseket írt elő az ország etnikai jellegének, valamint kulturális és gazdasági fejlődésének megőrzésére”. A mögöttes alap gondolat éppoly egyszerű, mint amilyen nyilvánvaló: semmi

10 Pan (2018c), 356; Benedikter (2021), 323.

11 A ladinokra vonatkozóan.

12 Benedikter (2021), 323.

13 Pan (2018c), 357-358; Benedikter (2021), 324.

14 Lásd feljebb a d) pontot. A rendelkezés magába foglalja azt is, hogy a nyilatkozat nélkül az állampolgár nem választható.

15 Opportunista abban a tekintetben, hogy bárki módosíthatná a nyelvi csoportját aszerint, milyen pozícióról van szó.

haszna a kisebbségi és nyelvi jogoknak, ha a védendő kisebbség vagy nyelv nem tud (túl)élni saját hagyományos településén, mert szegénysége miatt kivándorlásra kényszerül.

Ez a dél-tiroli kisebbségvédelem tapasztalataiból származó eredmény az egyik legfontosabb tanulság a sikeres kisebbségvédelemre nézve általában véve is. A dél-tiroli autonóm kormány kulcsfontosságú gazdasági elemei: a területrendezés, a tájvédelem, az állami lakásépítés és a szakképzés. Ezekkel a kulcsfontosságú eszközökkel a regionális fejlődést olyan kisebbségvédelem irányába lehetne terelni, amely a gazdasági jóléttel és a szociális biztonsággal párosul.¹⁶

Összefoglalva: a nyelvvédelem tekintetében a dél-tiroli autonómiarendszer olyan rendszerként írható le, amelyben a helyi kisebbségi nyelvek egyenrangúak az államnyelvvvel, az olasszal. Az olasszal való egyenlőség a német esetében totális (kivéve a hadseregen belül), és elér egy megnyugtató szintet anélkül, hogy totális lenne a ladin számára¹⁷. A rendszer széles kulturális autonómiát biztosít az egyes nyelvi csoportoknak, amely nemcsak a kulturális egyesületek területét foglalja magában, hanem az iskolarendszert is.

Általánosságban elmondható, hogy a dél-tiroli autonómia elrendelése nagyon hatékony munkamegosztási rendszernek bizonyult, konkrét esetben: a közigazgatás területén megteremtette az olasz nemzeti és a dél-tiroli regionális szint közötti munkamegosztást. Elfogadott, hogy a civilizációs fejlődés a munkamegosztás mértékével mérhető, és köztudott, hogy az érdemi munkamegosztás általában növeli a termelékenység- és hatékonyságot. A termelékenység- és hatékonyságnövekedésnek ez a hatása jól látható és mérhető Dél-Tirolban a demográfiai (12. táblázat) és a gazdasági (11. táblázat) mutatók szerint, és éppen a német és ladin kisebbség pozitív fejlődésében nyilvánul meg (13. táblázat).

7.2. Az iskolarendszer Dél-Tirolban és a Ladin Térségben

A kisebbségvédelmi jelentősége miatt külön meg kell említeni a dél-tiroli és a ladini térség iskolarendszerét. Az 1972-es dél-tiroli autonómiastatútumban az 1948-as első autonómiastatútumhoz képest világosabban körvonalazódott az anyanyelvű iskolákhoz való jog. Így sajátos iskolarendszer jött létre, amely megőrzi a három nyelvcsoport függetlenségét. Minden nyelvcsoportnak joga van a saját nyelvén működő iskolarendszerhez, amelynek mindenképpen garantálnia kell a második (helyi vagy nemzeti) nyelv elsajátítását is. Mindazonáltal minden szülőnek joga van ahhoz, hogy gyermekét az általa választott iskolába írassa, feltéve, hogy igazolni tudja az adott tanítási nyelv minimális ismeretét.¹⁸

Ennek eredményeként Dél-Tirolban létezik egy német és egy olasz iskolamodell, anyanyelvi oktatással, és ugyanazon nyelvi csoporthoz tartozó emberek irányítják. Hangsúlyozni kell, hogy évről évre növekvő jelentősége van a megfelelő második nyelvnek és az angolnak, mint a közös harmadik nyelvnek.

A dél-tiroli német és olasz iskolamodell anyanyelvi oktatást biztosít, a megfelelő második és az angol mint közös harmadik nyelv kötelező jelenléte mellett. A 4. évfolyamos általános iskolai osztály órarendje (a tanulók normál életkora: 10 év) példaként használható a két rendszer közötti hasonlóságok és különbségek megjelenítésére.

¹⁶ Pan (2018c), 378-379.

¹⁷ Az autonómia statútum 99. és 100. cikkelye. A vonatkozó végrehajtási rendelkezéseket az 1988. július 15-i, 574-es számú olasz elnöki rendelet foglalja össze (https://lexbrowser.provinz.bz.it/doc/it/dpr-1988-574/decreto_del_presidente_della_repubblica_15_luglio_1988_n_574.aspx).

¹⁸ Pan (2018c), 357; Benedikter (2021), 326.

3. ábra: Egy német tanítási nyelvű általános iskola 4. osztályának órarendje Dél-Tirolban

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek
1.	Történelem, Földrajz, Biológia	Olasz	Történelem, Földrajz, Biológia	Zene	Matematika
2.	Német	Olasz	Német	Matematika	Német
3.	Matematika	Matematika	Matematika	Német	Olasz
4.	Angol	Német	Vallás	Angol	Vallás
5.	Művészet, Technológia	Történelem, Földrajz, Biológia	Olasz	Olasz	Mozgás és sport
6.		Művészet, Technológia			
7.		Mozgás és sport			

Oktatási nyelvek:	Német	Olasz	Angol
-------------------	-------	-------	-------

4. ábra: Egy olasz tanítási nyelvű általános iskola 4. osztályának órarendje Dél-Tirolban

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek
1.	Német	Német	Matematika	Olasz	Zene
2.	Matematika	Vallás	Természet- tudomány	Művészet	Matematika
3.	Olasz	Német	Olasz	Olasz	Matematika
4.	Angol	Olasz	Természet- tudomány	Vallás	Földrajz
5.	Olasz	Matematika	Angol	Matematika	Német
6.	Történelem		Német		
7.	Mozgás és sport		Olasz		

Oktatási nyelvek:	Német	Olasz	Angol
-------------------	-------	-------	-------

A két nagyobb modellen kívül Dél-Tirolban létezik egy harmadik iskolamodell is: az úgynevezett „paritetikus” (paritásos) iskola Bolzano tartomány két Ladin völgyében - Val Badiában és Val Gardenában. Jellemzője a két nyelv, az olasz és a német kötelező kiegyen-

súlyozott jelenléte, mind tantárgyként, mind oktatási nyelvként, valamint a helyi kisebbségi nyelv, a ladin és a nemzetközi idegennyelvű angol kötelező jelenléte. Ezért egyike azon kevés európai iskolarendszernek, ahol folyamatosan jelen van négy kötelező iskolai nyelv.

5. ábra: Egy ladin tanítási nyelvű „paritetikus” általános iskola 4. osztályának órarendje Dél-Tirolban

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek
1.	Német	Német	Angol	Kötelezően választható tantárgy	Olasz
2.	Német	Német	Matematika	Olasz	Olasz
3.	Történelem, Földrajz, Biológia	Ladin	Matematika	Olasz	Történelem, Földrajz, Biológia
4.	Zene	Matematika	Vallás	Történelem, Földrajz, Biológia	Matematika
5.	Vallás	Mozgás és sport	Matematika	Ladin	Angol
6.		Művészet, Technológia			

Oktatási nyelvek:	Német	Olasz	Angol	Ladin	Német, olasz, ladin
	Fehér: heti váltásban német vagy olasz				

Az államnyelv tanulásának kötelezettsége és joga ellenére a német és a ladin nyelvi csoportok így magukévá tették azt a jogot, hogy saját nyelvükön szervezzék az oktatási rendszert, vagy hogy az ő nyelvüket figyelembe vevő oktatási rendszert szervezzék.

A ladin oktatási rendszer a ladin nyelv és kultúra megőrzésének egyik kulcsfontosságú eszköze. A Bolzano tartomány ladinjai 1948-ban kapták meg a saját iskolarendszerükhöz való jogot a kötelező ladin jelenlétével, mint történelmük első kisebbségi jogát. 1972-ben az autonómia második statútumának 19. cikke egy (2) bekezdéssel bővült: „A ladin nyelvet az óvodákban kell használni, és a ladin területek általános iskoláiban kell tanítani. A ladint tanítási nyelvként is kell használni az ezeken a területeken minden típusú és szintű iskolában. Az ilyen iskolákban az olasz és német nyelvvel azonos óraszám és végeredmény alapján kell tanítani”.¹⁹

Ezeket a rendelkezéseket a következő módon hajtották végre a különböző oktatási szinteken:

Óvoda

6. ábra: Egy ladin óvoda órarendje Dél-Tirolban

1. hét	Minden irányított foglalkozás LADINUL zajlik
2. hét	Minden irányított foglalkozás OLASZUL zajlik
3. hét	Minden irányított foglalkozás LADINUL zajlik
4. hét	Minden irányított foglalkozás NÉMETÜL zajlik

A dél-tiroli ladin völgyekben - Val Badia és Val Gardena – az irányított foglalkozásokat hetekre bontották. Egy hónapban négy hét van: az első héten csak lad-

¹⁹ https://www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/documents/regional_dossiers/ladin_in_italy_2nd.pdf

int használnak, a másodikon csak olaszt, a harmadikon újra ladint és a negyediken németet. Fontos tudni, hogy ez a szabályozott nyelvhasználat csak az irányított foglalkozásokra vonatkozik – amikor a gyerekek játszanak, vagy szabad foglalkozást végeznek, olyan nyelven beszélnek, amilyenen akarnak. A másik fontos pont az, hogy ez a rendelet minden gyermekre vonatkozik. Val Badia és Val Gardena ladin településein ez az egyetlen óvodafajta, így minden óvodába járó gyermek²⁰ ki van téve ennek a rendszernek, függetlenül attól, hogy milyen az anyanyelve.

A különböző nyelvek oktatására Val Badia és Val Gardena óvodái egy „nyelvrendnek” nevezett didaktikai stratégiát fogadtak el. Az összes nyelvet ugyanaz a pedagógus használja, de mindig egy-egy színhez kötődnek: a ladinból a zöldbe, az olaszból a sárgába, a németből a pirosba és az angolból a pirosba (lásd e tekintetben a 3-10. ábrákon használt színeket). Ha irányított tevékenységet végeznek, a színeket mindig támaszként használják.²¹ A színek segítik a gyerekek tájékozódását és mentálisan rendszerezni a nyelveket. Ez megakadályozza a nyelvek keveredését.²²

Általános iskola

Val Badia és Val Gardena általános iskoláiban (lásd fent) négy tanítási nyelv van: ladin, olasz, német és (4. évfolyamtól kezdődően) angol. A vallást mindhárom helyi nyelven felváltva tanítják. A nem nyelvi tárgyakat, mint a matematika, történelem, földrajz stb. felváltva, heti váltással olaszul és németül is. Ez a rendszer tehát „kettős CLIL-nek” nevezhető [(Content and Language Integrated Learning), nem csak egy nyelven, amely nem a ladin tanulók anyanyelve, hanem két nyelven].

A nyelvtanításban egyre gyakrabban alkalmazzák az „integrált nyelvtanítási” módszert: egy témát (főleg nyelvtani vagy lexikális) az egyik nyelven tárgyalnak, majd egy másik nyelven újra átvesznek az alapnyelvtől való eltérések szemléltetésére (amely attól függően változhat, hogy egy adott héten a fő oktatási nyelv a német vagy az olasz). Ezzel a módszerrel lehet a lehető

legjobban kihasználni a rendelkezésre álló tanítási időt és a tanulók már meglévő nyelvtudását. Miután például az olasz nyelven elmagyarázták a szócikkben szereplő fogalom funkcióját, feleslegesnek tűnik megismételni ugyanazt a témát német, ladin és angol nyelven. Az alapján, amit a tanulók már tudnak az olasz szócikkről, a tanár behatóan foglalkozhat azokkal a morfoszintaktikai sajátosságokkal, ahol a többi nyelv a szócikk használatában eltér az olasztól. Ez az elv érvényesül a többi nyelvtani tartalomra is. Ennek érdekében négynyelvű tananyagok sorozatát dolgozták ki.²³

7. ábra: Négynyelvű oktatási anyag a betűzés tanítására ladin „paritetikus” általános iskolákban Dél-Tirolban²⁴

VOCAL	CONSONANC
ambulanza	ambulanza
elefant	elefante
indian	indiano
orghe	organo
ufo	ufo
banana	banana
computer	computer
domino	domino
flama	fiamma
gorila	gorilla
hotel	hotel
Jasmin	Jasmin
liun	leone
mama	mamma
nes	naso
pinguin	pinguino
radio	radio
sorèdl	sole
turta	torta
vidora	violino
xilofon	xilofono
yeti	yeti
zebra	zebra

RECORDETE che n valgügn sonns unse tl ladin ma canche i aduron parores forestes:

Q	quiz
K	koala
W	Walter

20 Bár az óvodlátogatás önkéntes Olaszországban, a dél-tiroli látogatottság majdnem 100%.

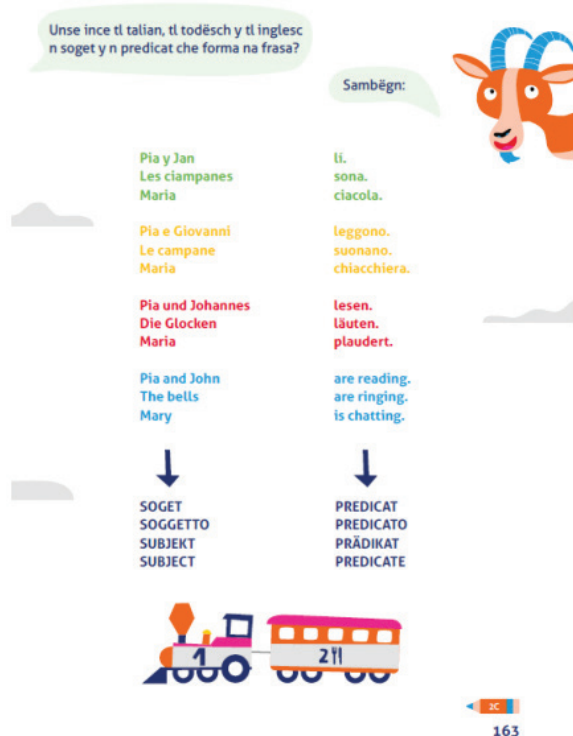
21 A színeket különböző módokon használják. Az óvodákban általában a tanár egy feltűnően azonos színű ruhát visel, vagy megfelelő öltözkű bábút használ. A különböző nyelvek írott példái a nyelv színével vannak írva.

22 Erről a nagyon innovatív és sikeres didaktikus rendszerről Vö. Cathomas és munkatársai (2013) és Cathomas (2015)

23 Videsott és munkatársai (2018).

24 Videsott és munkatársai (2018), 31.

8. ábra: Négynyelvű oktatási anyag a mondattan tanítására ladin „paritetikus” általános iskolákban Dél-Tirolban²⁵

A „paritetikus” rendszer feltűnő fejlődése 2015-ben ment végbe, amikor a ladin iskola az egynyelvű írástudásról (az iskola választásától függően olaszul vagy németül) a háromnyelvű írástudás felé mozdult el a ladin bevonásával. Ettől az évtől kezdve a Bolzano tartomány ladin völgyeiben általános iskolába járó összes gyerek egyszerre tanult meg írni és olvasni három nyelven, ladinul, olaszul és németül, függetlenül attól, hogy mi volt anyanyelvük vagy családjuk nyelve. Ebből a célból egy sor innovatív tananyagot fejlesztettek ki, elsősorban a három nyelv közötti analógiák alapján, például egy ábécéskönyvet, amelyre jellemző, hogy minden szó ugyanazzal a betűvel kezdődik mind a négy nyelven (ladin, olasz, német és angol).²⁶

Középiskola

Val Badia és Val Gardena középiskolái is a „pariteti- kus” elv szerint működnek.

Ebben az esetben azonban a két fő tanítási nyelv, a német és az olasz már nem váltja egymást hetente, de egy adott tantárgyhoz kapcsolódnak.

9. ábra: Egy ladin „paritetikus” középiskola órarendje Dél-Tirolban

Tantárgyak (adminisztráció, pénzügyek és marketing szakosodású iskola)	Tanítási nyelv	Év					Heti óraszám összesen
		1	2	3	4	5	
Vallás	Német, olasz, ladin	1	1	1	1	1	5
Ladin – nyelv és kultúra	Ladin	2	2	2	2	2	10
Német – nyelv és irodalom	Német	4	4	3	4	4	19
Olasz – nyelv és irodalom	Olasz	4	4	4	3	4	19
Angol	Angol	3	3	3	3	3	15
Történelem	Német	2	2	2	2	2	10
Matematika	Német	4	4	3	3	3	17
Jog és közgazdaságtan	Olasz	2	2				4
Biológia és földtan	Német	2	2				4
Fizika és kémia	Német	2	2				4
Földrajz	Német	2	2				4
Gazdasági földrajz	Német			2			2
Információs és kommunikációs technológia	Német, olasz, ladin	2	2	2	2		8

²⁵ Videsott és munkatársai (2018), 163.

²⁶ Videsott (2023), 228.

Tantárgyak (adminisztráció, pénzügyek és marketing szakosodású iskola)	Tanítási nyelv	Év					Heti óraszám összesen
		1	2	3	4	5	
Üzlet és közgazdaságtan	Olasz	2	2	6	9	8	27
Jog	Olasz			3	3	3	9
Makroökonómia	Német			3	2	3	8
Sport és sporttudomány	Olasz	2	2	2	2	2	10
Egyéb		2	2			1	5
Nyelvi paritás	Német = 68 Olasz = 69	36	36	36	36	36	180

Oktatási nyelvek:	Német	Olasz	Angol	Ladin	Német, olasz, ladin
-------------------	-------	-------	-------	-------	---------------------

Egyetemi

Az iskolai tanárok képzése érdekében 1998-ban a Bozen-Bolzanói Szabadegyetem Pedagógiai Karán, Brixenben létrehozta egy „Alapfokú oktatás” szakot.²⁷ A program három tanszékből áll, amelyek megfelelnek a három iskolarendszernek, az imént leírt országokban (német, olasz és a „paritetikus” ladin). A ladin tagozat²⁸ „transzverzális”, abban az értelemben, hogy a ladin hallgatók órarendjük 30%-án osztoznak a német tagozaton tanulókkal, 30%-án pedig az olasz tagozaton tanulókkal, míg az órarend 10%-a angol nyelvű kurzusokat tartalmaz. Ez mindhárom részlegben közös. Az órarend fennmaradó 30%-a csak a Ladin tanszék számára fenntartott kurzusok, melyeket többnyire ladinul oktatnak.

A legújabb, a 2017/2018-as tanévben életbe lépett tantervi reform a következő tantárgyakat írja elő ladin nyelven a ladin iskolába képzett tanulók számára: L1 nyelvészet és didaktika, összehasonlító irodalom és gyermekirodalom, olvasás és írás. Propedeutika, etika és iskolajog, a történelem, zenei és művészeti képzés egy része, valamint szakmai gyakorlat. Tanulmányaik végén a hallgatóknak a Közös Európai Nyelvi Referenciakeret - Tanulás, Tanítás, Értékelés (CEFR) C1-es szintjén kell elsajátítaniuk a ladin, az olasz és a német nyelvet, a B2-es szinten pedig az angol nyelvet.

27 <https://www.unibz.it/de/faculties/education/master-primary-education>

28 <https://www.unibz.it/en/faculties/education/ladin-section/>

<https://www.unibz.it/it/faculties/education/master-in-primary-education-ladin-section/>

10. ábra: Az „alapfokú oktatás” szak 4. évének órarendje és nyelvi eloszlása a Bozen-Bolzanói Szabadegyetem Ladin tagozatán

UNIBZ Free University Bozen Südtirolische Universität Universität Bozen K. Baum / A. Jahn / D. Jahn / D. Jahn					
21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2	21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2	21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2	21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2	21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2	21. Pedagogie der Medien, Medien- und Kommunikationswissenschaft / Medienpädagogik, Medienwissenschaft, Kommunikationswissenschaft 22. Didaktik der Fremdsprachen / Didaktik der Fremdsprachen 23. Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften / Didaktik der Mathematik und Naturwissenschaften 24. Logik I 25. Pedagogie und Didaktik der Inklusiven / Pedagogie und Didaktik der Inklusiven 26. Literatur- und Informationswissenschaft / Literatur- und Informationswissenschaft Modul 27: Praktikum 2
Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch	Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch	Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch	Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch	Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch	Examensprache: Deutsch Examensprache: Italienisch Examensprache: Ladin Examensprache: Englisch

Oktatási nyelvek:

Német	Olasz	Angol	Ladin
-------	-------	-------	-------

A Bozen-Bolzanói Szabadegyetem leendő oktatói egyetemi képzésének kiemelkedő jellemzője, hogy a ladin tanszak hallgatói számára kötelező a ladin tanfolyamokon való részvétel. Ezen túlmenően, az „Alapfokú oktatás” kurzus német és olasz tagozatán tanuló valamennyi hallgatónak 20 órát (= 2 ECTS) el kell végeznie ladin nyelvből és kultúrából. Ez arra is felhívja a figyelmet, hogy Dél-Tirol legkisebb nyelvi csoportja jelen van a többségi német és olasz iskolák tanári karában, ami aztán az adott tanulóknak is meg fog jelenni.

Összefoglalva: a dél-tirolai ladin iskolarendszer alábbi kisebbségi vonatkozású jellemzői bevált gyakorlatként azonosíthatók:

- Val Badia és Val Gardena Ladin körzetében minden lakosnak azonos iskolatípusa van, és meg kell

tanulniuk a kisebbségi nyelvet is. Ezért az egész lakosság ugyanazokkal az alapvető nyelvi készségekkel rendelkezik, függetlenül attól, hogy milyen anyanyelvű.

- Az óvodától az egyetemig minden, ebben az oktatási rendszerben tanuló számára kötelező a kisebbségi nyelv.
- A három helyi nyelv konstellációja (ebből kettő egyformán érvényes tanítási és hivatalos nyelvként) nagyon hasznosnak bizonyul a ladin megőrzésében: a két többség, az olasz és a német nyelv kordában tartja egymást, és ez megakadályozza, hogy a kisebbségi nyelv, a ladin egyoldalú nyomás alá kerüljön.
- A ladin rendszer garantálja a kisebbségi nyelv jelenlétét, mint a nyelvoktatás központi tengelyét. A ladin jelenléte megakadályozza, hogy a két többségi nyelv egyike átvegye a másikat, és csökkenjen a második fő nyelv tanulási hajlandósága. Köztudomású, hogy a többségi nyelvet beszélőnek nincs feltétlen szüksége arra, hogy két- vagy többnyelvű legyen, de kisebbségi nyelvet beszélőként ez a feltétlenül szükséges – és ez nagyon hatásos tanulási előnyt jelent.
- A ladin rendszer a „többnyelvű büszkeség” kialakulásához vezetett a ladinok körében, és ez a büszkeség magába foglalja a kisebbségi nyelvet is. A ladinok tisztában vannak azzal, hogy a ladin nyelvtudásuknak és többnyelvű iskolájuknak köszönhetően általában jobban beszélnek németül, mint olasz ajkú polgártársaik, és jobban olaszul, mint német ajkú polgártársaik. Ezt erősíti meg a „két- és háromnyelvű vizsga”, a CEFR-rendszer szerinti szabványosított nyelvvizsga eredményei, amely a dél-tiroli közszolgálatba kerülés előfeltétele, és amelyen a ladinok lényegesen magasabb szinten teljesítenek, mint a német és olasz nyelv-csoport tagjai.²⁹
- A ladin iskolarendszerre az is jellemző, hogy (csak) kisebbségi nyelvet beszélő tanárokkal is rendelkezik. Ez egy nagyon releváns szempont, mert ez lehetővé teszi a ladin használatát minden pillanatban, mind az iskolai, mind a tanórán kívüli tevékenységekben, és nem okoz egyensúlytalanságot a kisebbségi nyelvet tanító tanárok között, akik ismerik a többségi nyelv(ek)e)t, de fordítva nem. Nyelvtudásuk miatt (lásd fent) a ladin tanárok minden tantárgyat taníthatnak, függetlenül attól, hogy az oktatás nyelve ladin, német, olasz vagy angol.

A ladin nyelvet, egy romantikus nyelvet jelenleg körülbelül 32 500 beszélő beszéli. A 4.4. fejezetben rögzített, az EU-n belül használt 54 nyelv abszolút mérete szerinti listán a ladin az 51. helyen állna. A ladinok a Dolomitokban öt völgy összefüggő területen élnek: Val Badia, *Gherdëina*/Val Gardena, *Fascia*/Val di Fassa, *Fodom*/Livinallongo és *Anpezo*/Cortina d'Ampezzo.³⁰ Bár történelmileg, földrajzilag, kulturálisan és etnikailag egységes csoportot alkotnak, területüket a fasiszta korszak óta három tartományra osztották: Val Badia és Val Gardena Bolzano (Dél-Tirol) autonóm tartományhoz, Val di Fassa Trento (Trentino) autonóm tartományhoz tartozik – mindkettő Trentino autonóm régiót alkotja. Alto-Adige/Dél-Tirol – és 1923 óta Livinallongo és Cortina d'Ampe Belluno tartomány része, amely a Veneto régió része – egy olasz régió, normális státúumokkal. Az egyidejű kiindulási helyzet ellenére (a Dolomitok tája, a falvak magassági tartománya, a turizmus mint fő gazdasági tevékenység stb. mind az öt völgyben azonos) a különböző közigazgatási rendszerekhez tartozás, példamutató módon lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk, hogy az eltérő jogi keretfeltételek milyen mértékben hatnak a kisebbségi nyelv megőrzésére. Eltérő tartományi hovatartozásuk szerint Val di Fassa, Livinallongo és Cortina d'Ampezzo iskolarendszere különbözik egymástól és a dél-tiroli Ladin-völgyek iskolarendszerétől.³¹

Fassa völgye is többnyelvű, a dél-tirolitól függetlenül született meg az 1980-as évek végén. Ugyanazon tantárgyon belül nem rendelkezik a tanítási nyelvek váltakozásáról (ebben az órarendben nincsenek „fehér” cellák). Az angolt nem nyelvi tantárgyak tanítási nyelveként is használják (a földrajz, a művészetek és a technológia angol nyelven tanítható). Végül a ladin nemcsak tanítási tárgy, hanem a történelem, a földrajz és a biológia tantárgyak tanítási nyelve is.

30 A völgyek ladin nevei, amennyiben különböznek az olasztól, döntött betűvel szerepelnek.

31 Videsott (2023), 229-232.

29 Videsott (2023), 86-90.

11. ábra: Egy „nyelvi tanterv” (Lingaz curriculèr) rendszerű ladin általános iskola 4. osztályos órarendje a Fassa völgyben

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek
1.	Matematika	Matematika	Angol	Matematika	Ladin
2.	Olasz	Matematika	Olasz	Sport	Matematika
3.	Olasz	Német	Olasz	Sport	Földrajz
4.	Angol	Vallás	Matematika	Német	Vallás
5.	Zene	Történelem	Történelem	Olasz	Technológia
6.		Biológia		Olasz	
7.		Biológia		Művészetek	
Oktatási nyelvek:		Német	Olasz	Angol	Ladin

A ladin kisebbség harmadik iskolarendszere Livinallongo és Cortina d’Ampezzo völgyére vonatkozik, amelyek a Veneto nem autonóm régiójában található Belluno tartomány részét képezik. A 482/1999. számú olasz kisebbségi törvényen alapul. Ez a rendszer az olasz nemzeti jogszabályoknak megfelelően az angol nyelv oktatását is előírja, de csak egyetlen órát szentelnek a helyi kisebbségi ladin nyelvnek, és csak

heti két órát a német nyelv oktatásának. Ez a rendszer sokkal kevésbé többnyelvű, mint a dél-tiroli és a fasani rendszer. De leglényegesebb gyenge pontja, hogy a kisebbségi nyelv oktatását a tanulók szüleinek kell kérvényezni, és az iskolának jóvá kell hagynia. Ezek a feltételek szinte teljesíthetetlenek Cortina d’Ampezzóban, ahol az 1956-os téli olimpiai játékok után a ladinok kisebbséggé váltak saját településükön.

12. ábra: Egy „492/99-es törvény” szerinti ladin általános iskola 4. osztályos órarendje Livinallongóban (Belluno)

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
1.	Matematika	Angol	Olasz	Matematika	Olasz	Földrajz
2.	Matematika	Angol	Olasz	Földrajz	Olasz	Természet-tudományok
3.	Matematika	Matematika	Olasz	Történelem	Olasz	Művészet
4.	Olasz	Mozgás és sport	Matematika	Német	Vallás	Történelem
5.	Olasz	Mozgás és sport	Matematika	Német	Vallás	Ladin
Oktatási nyelvek:		Német	Olasz	Angol	Ladin	

A Ladin-völgyi iskolarendszerek összehasonlításából a következő kisebbségi vonatkozású következtetések vonhatók le:

- Egy homogén nyelvi kisebbségnek ne legyen eltérő iskolarendszere. Diszkrimináció, ha nem adjuk meg ugyanazon kisebbségi közösség minden tagjának ugyanazt a lehetőséget, hogy saját kisebbségi nyelvét, valamint a legfontosabb szomszédos és nemzetközi nyelveket az iskolában tanulja meg.
- A kisebbségi területek iskoláinak képesnek kell lenniük arra, hogy a kisebbségi nyelvet olyan tanulóknak is tanítsák, akik otthon nem beszélik azt. Ez különösen fontos az EU-országokon belüli növekvő migráció és az EU-országokba irányuló növekvő bevándorlás tekintetében.
- A ladin kisebbségnek (mint Európában sok másnak) nincs nagyobb városa a régió területén. Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi tagoknak alig van munkalehetősége akadémiai képzés után a hagyományos települési területén, ezért kénytelenek külföldre telepedni. De a hagyományos ladinok által lakott területen kívül a kisebbségi jogok (különösen a kisebbségi nyelv iskolai oktatása) általában már nem érvényesülnek. Következésképpen a kisebbséghez

tartozók hajlama a környező lakossághoz való asszimilációra nagyon erős. Fontos lenne, hogy legalább azokban a városokban legyen lehetőség a kisebbségi nyelvek önkéntes elsajátítására, amelyek egy kisebbség számára leginkább relevánsak. A bevándorlók nyelvein időnként ilyen ajánlatot tesznek, a helyi kisebbségi nyelvek esetében azonban csak nagyon ritkán.

Az érintett nyelv iskolában való (kötelező) jelenléte minden bizonnyal az egyik legfontosabb tényező, amely támogatja a kisebbségi nyelvhasználatot. De van egy sor egyéb keretfeltétel is, amelynek pozitív hatása is lehet. A 6.2.3. fejezet különösen a dedikált autonómia jelenlétét azonosította a kapcsolódó politikai, gazdasági és nyelvi kerettel, valamint a kisebbségi nyelvek szabványos kódjának meglétét mutatta be. Ez az állítás nagyon jól igazolható a ladin kisebbség példáján és különböző közigazgatási egységekhez való hovatartozásán, amelyek közül néhány rendelkezik autonóm hatáskörrel (Dél-Tirol, Trentino, Trentino-Alto Adige régió/Dél-Tirol), mások pedig nem (Belluno tartomány, Veneto régió). Az érintett területek demográfiai fejlettsége ismét mércéül szolgál.³²

14. táblázat: A ladin völgyek lakosságának alakulása 1971-2011

Badia és Gardena völgyek – Bolzano autonóm régió

Önkormányzat ³³	1971	1981	1991	2001	2011	Kül. 1971-2011 (%)
Mareo/Marebbe	2 377	2 413	2 574	2 682	2 907	22,3
San Martin de Tor/San Marino di Badia	1 374	1 427	1 495	1 690	1 729	25,8
La Val/La Valle	1 069	1 143	1 199	1 232	1 299	21,5
Badia	2 271	2 575	2 722	3 015	3 360	48,0
Corvara	951	1 183	1 236	1 266	1 320	38,8
Urtijëi/Ortisei	3 949	4 080	4 226	4 480	4 653	17,8
S. Cristina	1 494	1 567	1 598	1 738	1 871	25,2
Sëlva/Selva Valgardena	2 137	2 294	2 394	2 513	2 660	24,5

³² Videsott (2023), 42-43.

³³ Az önkormányzatok ladin nevei, amennyiben különböznek az olasztól, döntve szerepelnek.

Fassza-völgy – Trento autonóm régió

Önkormányzat	1971	1981	1991	2001	2011	Kül. 1971-2011 (%)
<i>Cianacei/Canazei</i>	1 447	1 608	1 730	1 818	1907	31,8
<i>Ciampedel/Campitello di Fassa</i>	588	653	708	732	737	25,3
<i>Mazin/Mazzin</i>	355	379	422	440	494	39,2
<i>Poza/Poazza</i>	1 426	1 621	1 668	1 787	2 138	49,9
<i>Vich/Vigo di Fassa</i> ³⁴	815	883	936	1 073	1 207	48,1
<i>Soraga</i>	440	519	590	673	736	67,3
<i>Moena</i>	2 688	2 583	2 567	2 602	2 690	0,1

Livinallogo és Ampezzo völgyek – Belluno tartomány

Önkormányzat	1971	1981	1991	2001	2011	Kül. 1971-2011 (%)
<i>Fodom/ Livinallongo del Col di Lana</i>	1 718	1 576	1 440	1 417	1 384	-19,4
<i>Col/Colle Santa Lucia</i>	603	556	480	418	391	-35,2
<i>Anpezo/Cortina d'Ampezzo</i>	8 499	8 109	7 109	6 085	5 890	-30,7

A 14. táblázat szemlélteti azt a demográfiai fejlődést, amelyet a Ladin-völgyek 1971 után, azaz a Bolzano és Trento tartományok autonómia második statútumának elfogadása után tapasztaltak. A Ladin-völgyek lakossága összességében 9,3%-kal, 34 201-ről 37 373-ra nőtt a hegyvidéki területeken, ez egészen figyelemre méltó. A részletes olvasatból kiderül, hogy ez a növekedés az autonóm tartományokban található településekre korlátozódik, míg Belluno tartomány három települése (rendes statútum) jelentős demográfiai veszteségeket szenvedett el. Feltételezhető, hogy a ladini önkormányzatok demográfiai alakulása közvetlenül összefügg az általuk élvezett autonómia mértékével. Ahol a teljes népesség zsugorodott, ott nyilván a ladin beszélők száma is csökkent (Livinallongo és Ampezzo). Ahol a teljes népesség nőtt, ott a ladinok száma is nőtt vagy stabil maradt (Fassa), vagy akár nőtt (Dél-Tirol, lásd fent a 12. és 13. táblázatot). Ennek eredményeként a ladin beszélők aránya a helyi lakosságon belül ma Val Badiában csaknem 95% és Cortina d'Ampezzo kevesebb mint 40% között mozog.

7.3. A nyelvi kidolgozottság relevanciája, valamint a német és a ladin nyelv jelenléte a közigazgatásban

Dél-Tirol példája is jól szemlélteti a nyelvi fejlettség fontosságát. A dél-tiroli német kisebbség a sztenderd németet használja írásbeli nyelvként, tehát 9-es nyelvhasználati szintű nyelvet. (lásd 5.4 fejezet és 2. ábra). Ez volt az általános előfeltétele annak, hogy a német Dél-Tirolban teljesen egyenlő legyen az olasszal. A hivatalos nyelvi státusz a dél-tiroli német nyelvet folyamatos munkára kényszeríti a nyelvművelés és a nyelvi fejlesztés irányába, hogy differenciált jelölési képessége megmaradjon a folyamatosan változó adminisztratív szükségleteken belül. A köznyelvnek is jót tesz ez az állandó nyelvfenntartás, így a német kisebbség formális és informális helyzetekben is támaszkodik a német nyelvre, így nincs szüksége más nyelvre az összes releváns terület nyelvi lefedéséhez. Ezek a keretfeltételek természetesen nagyon kedvezőek a kisebbségi nyelv számára. Ezzel szemben az észak-olaszországi német

34 A két önkormányzat 2018-ban egyesült *Sèn Jan de Fascia* név alatt.

nyelvszigeteken nem a standard német nyelvet használják. Formális helyzetekben ezért általában át kell váltani olaszra. Ez az olasztól való „függőség” természetesen a köznyelvre is kihat, és egyre kisebb területekre szorítja vissza a helyi kisebbségi nyelv használatát. A ladinnak viszont még nincs általánosan elismert standard nyelve. A nyelv művelés és a nyelvi fejlődés továbbra is nyelvjárási szinten zajlik, és így a használata annak a közigazgatási egységnek a jogi kereteitől függ, amelyhez a völgyek tartoznak. Ez oda vezet, hogy a ladin nyelv által a különböző völgyekben élvezett védelem foka és az írott ladin mennyisége (mint a nyelvi kidolgozottság mutatója) szorosan összefügg egymással. A ladin nyelvváltozatok jelenlegi használata a következő sorrendet eredményezi: Ladin in Val Badia (maximális felhasználás) > Val Gardena > Fassa > Livinallongo > Cortina d’Ampezzo (minimális felhasználás). Ez a fokozatosság számos területen megmutatkozik, például a hagyományos és az új médiában, a templomokban, a közéleti rendezvényeken, vagy kulturális sajátosságként a turizmus területén.

Átültetve mindezt H. Kloss sémájára, a nyelvi kidolgozottság szempontjából a különböző ladin nyelvváltozatok esetében az a helyzet, hogy csak a Val Badia, a Val Gardena és a Val di Fassa haladja meg jelentősen a különböző dialektusok legalapvetőbb írásos használatát jelző variáns (1-es szint). Azonban még ezekben az előnyös helyzetű völgyekben beszélt (és írt) ladin dialektusok esetében is nehezen hozzáférhetők a 7-es variánsok, míg a 8-as és 9-es kvadránsok egyenesen elérhetetlenek. Jelenleg a Val Badia, Gardena és Fassa ladin nyelvváltozatai fokozatosan megszilárdítják pozíciójukat a 4-es kvadránsban. Jelentősen megnehezíti a folyamatot az a tény, hogy a ladint egyszerre öt fajtára (völgyenként egy) dolgozzák ki, és nem egységesen egy standard fajtára.

Hogy az eltérő jogi keretfeltételek és kidolgozottság miként hatnak a ladin használatára, azt végül a közigazgatásban való jelenléte szemlélteti.³⁵

Bolzano tartományban az 1988. július 15-i 574. sz. olasz elnöki rendeletnek köszönhetően Ladin 1989-ben kapta meg a közigazgatási nyelv státuszát.

A döntő passzus (32. cikk, (1)–(5) bekezdés) a következőket mondja ki:

1. Bolzano tartomány ladin anyanyelvű polgárainak joguk van saját nyelvüket használni szóbeli és írásbeli kapcsolataikban a közigazgatási szolgáltatásokkal, kivéve a fegyveres erőket és a rendőrséget, amelyek ugyanazon tartomány ladin településein találhatók, az említett helységek önkormányza-

taival és oktatási intézményeivel, valamint a tartomány kizárólag vagy főként a ladin lakosság érdekében működő szolgálataival, még akkor is, ha az említett helységeken kívül található, valamint koncessziós jogosultakat, akik kizárólag a ladin helységeken működnek.

2. Az (1) bekezdésben említett közigazgatások és koncessziós jogosultak kötelesek válaszolni szóban vagy írásban olaszul és németül, amit majd egy ladin szövegnek kell követnie.
3. Az (1) bekezdésben említett közigazgatások által kibocsátott közokiratokat olasz és német nyelven kell elkészíteni, amelyet a ladin nyelvű szöveget kell csatolni. Ez nem érinti a Bolzano tartományban élő ladin nyelvi csoporthoz tartozó állampolgár azon jogát, hogy mind az olasz, mind a német nyelvű eljárásokban tolmács segítségével anyanyelvén vizsgálják ki és kikérdezzék ki.
4. A ladini helységek helyi önkormányzatai választmányi testületeinek ülésein Bolzano tartományban e testületek tagjai szóban/beszédekben használhatják a ladin nyelvet, kérésre azonnali fordítással olaszra vagy németre, ha egyes tagok ezek közül kijelentik, hogy nem ismerik a ladin nyelvet. A vonatkozó jegyzőkönyvek olasz, német és ladin nyelven közösen készülnek.
5. A Bolzano tartomány közigazgatási szerveivel való kapcsolataikban a ladin anyanyelvű állampolgárok olasz vagy német nyelvet használhatnak.

A Badia és Gardena völgyek települései tehát azon kevés európai települések közé tartoznak, amelyek közigazgatása szigorúan háromnyelvű.

³⁵ Videsott (2023), 132-136.

13. ábra: Egy dél-tiroli ladin önkormányzat három-nyelvű dokumentuma

Nro. 83/2020		
COMUNE DI MAREBBE Provincia di Bolzano	GEMEINDE ENNEBERG Provinz Bozen	COMUN DE MAREO Provincia da Balsan
DELIBERA DELLA GIUNTA COMUNALE	BESCHLUSS DES GEMEINDEAUSSCHUSSES	DELIBERAZIUN DLA JUNTA DE COMUN
Seduta del/Sitzung vom/Sortada dai		
26.02.2020		
ore/Uh/ora		
17:00 h		
OGGETTO:	BETRIEFF:	ARGOMENT:
Sistemazione del piazzale presso il centro scolastico di S. Vigilio di Marebbe - Approvazione del terzo stato di avanzamento	Oberflächengestaltung Schulkomplex St. Vigili in Enneberg - Genehmigung des 3. Baufortschrittes	Sistemaziun dla plaza pro le zënter scolastic a Al Plan de Mareo - Aproaziun dla terza pert dai laurs
Previo esaurimento delle formalità prescritte dalla vigente legge regionale sull'Ordinamento dei Comuni, vennero per oggi convocati, nella solita sala delle adunanze, i componenti di questa Giunta comunale.	Nach Erfüllung der im geltenden Regionalgesetz über die Gemeindeordnung enthaltenen Formvorschriften wurden für heute, im üblichen Sitzungssaal, die Mitglieder dieses Gemeindeausschusses einberufen.	Dò l'adempliment dles formalités scrites dant dla lege regionala en valüta sö l'ordinament dai Comuns, el gnü cherdé éte, tal salü dles sortades, i componënc' de cösta Junta de Comun.
Sono presenti:	Anwesend sind:	Presenc' é:
dott. Albert Palfrader	Sindaco/Bürgermeister/Ombolt	(1)
dott. Marco Pizzinini	Vicesindaco/Vizebürgermeister/Vizeombolt	(2)
dott.ssa Elisabeth Frenner	Assessore/Gemeinderreferent/Assesseur Suani	
Patrick Complojer	Assessore/Gemeinderreferent/Assesseur	
Alessandro Huber	Assessore/Gemeinderreferent/Assesseur	
Assiste la Segretaria comunale, Sign.ra	Seinen Beistand leistet Die Gemein-desekretärin,Frau	Secrètär dla sortada é la Secrètiäa de Comun, Sign.ra
dott. Verena Ellecosta		
Constatato che il numero degli intervenuti è sufficiente per la legalità dell'adunanza, il Sig.	Nach Feststellung der Beschlussfähig-keit, übernimmt Herr	Dò avèi constaté che la numera dai antergras basta por la legalité d'el adunanza, sorantöl le Sign.
dott. Albert Palfrader		
nella sua qualità di Sindaco ne assume la presidenza e sottopone alla Giunta comunale la trattazione dell'oggetto suddetto.	in seiner Eigenschaft als Bürgermeister den Vorsitz und unterbreitet dem Gemeindevorschuss die Behandlung des oben genannten Gegenstandes.	te söa qualità da Ombolt la presidenza y i sotmet ala Junta de Comun la tratta-ziun dal argoment soradit.
(1) assemblee convocata	(2) assemblea convocata e votazione del presente oggetto/versand bei Behandlung und Abstimmung dieses Gegenstandes/assemblea convocata e votazione de cöst argoment	

A Trento tartománybeli Val di Fassa-ban a ladin nyelv 1994-ben vált közigazgatási nyelvvé az 1993. december 16-i 592. sz. törvényerejű rendelet rendelkezéseinek köszönhetően:

1. Trento tartomány ladin lakosságához tartozó polgároknak joguk van saját nyelvüket használni a szóban és írásban az állam, a régió, a tartomány és a helyi oktatási intézményekkel és hivatalokkal való kapcsolataikban, amelyek székhelye ladin településeken található, valamint a hozzájuk tartozó szervezetekkel, valamint a tartományi hivatalokkal, amelyek kizárólag a ladin lakosság érdekében végeznek feladatokat, még akkor is, ha azok a fent említett területen kívül helyezkednek el. A fegyveres erők és a rendőrség ki van zárva ezen az állami hivatalok köréből.
2. Ha a kérelmet, kérvényt vagy nyilatkozatot ladin nyelven nyújtják be, az (1) bekezdésben említett hivatalok és igazgatási szervek szóban ladinul vagy írásban olaszul válaszolnak, amely a hivatalos szöveg, és amelyet a ladin nyelvű szöveg követ.
3. Ladin településeken az (1) bekezdésben említett hivatalok a nyilvánosságnak szánt általános érvényű és közérdekű rendeleteket, a nyilvánosságnak szánt szabályozásokat, ideértve azok nyilvánosság-

ra hozatalát vagy kifüggesztését olasz és ladin nyelven is kötelesek megtenni, ezen kívül a személyi igazolványokat is kétnyelvűen, olaszul, majd a ladin szöveggel kell kiállítani.

4. Trento tartomány Ladin körzetének helyi önkormányzatai választmányi testületeinek ülésein e testületek tagjai szóban használhatják a ladin nyelvet, azonnali olasz nyelvű fordítással, ha e testületek bármelyik tagja kijelenti, hogy nem ismeri a ladin nyelvet. A jegyzőkönyv olasz és ladin nyelven készül.

Val di Fassaban a helyi közigazgatás kétnyelvű, olasz és ladin:

14. ábra: Egy fassa-völgyi ladin önkormányzat két-nyelvű dokumentuma

OGGETTO: Esame ed della nota di aggiornamento allo schema del Documento di Programmazione 2020-2022.	SE TRATA: Vardér fora e aproer l document de aggiornament al schem del Document Unich de Programazion 2020-2022.
Delibera n. 51 d.d. 25.11.2019	Deliberazion n. 51 dai 25.11.2019
Premesso che dal 1° gennaio 2015 è entrata in vigore la nuova contabilità armonizzata di cui al D.Lgs. 23 giugno 2011 n. 118, integrato e modificato dal D.Lgs. 10 agosto 2014 n. 126;	Dit dantfora che da l' 01.01.2015 l'é jìt en doura la neva contabilità armonisèda perveduda dal D.Lgs. dai 23 de jujn del 2011 n. 118, integrà e mudà dal D.Lgs. dai 10 de aost del 2014 n. 126.
Richiamata la Legge Provinciale 9 dicembre 2015 n. 18 "Modificazioni della legge provinciale di contabilità 1979 e altre disposizioni di adeguamento dell'ordinamento provinciale e degli enti locali al decreto legislativo 23 giugno 2011, n. 118 (Disposizioni in materia di armonizzazione dei sistemi contabili e degli schemi di bilancio delle regioni, degli enti locali e dei loro organismi, a norma degli articoli 1 e 2 della legge 5 maggio 2009, n. 42) che, in attuazione dell'articolo 79 dello Statuto Speciale e per coordinare l'ordinamento contabile dei comuni con l'ordinamento finanziario provinciale, anche in relazione a quanto disposto dall'articolo 10 (Armonizzazione dei sistemi contabili e degli schemi di bilancio degli Enti locali e dei loro enti ed organismi strutturali) della Legge Regionale 3 agosto 2015 n. 22, dispone che gli enti locali trentini e i loro enti e organismi strumentali applicano le disposizioni in materia di armonizzazione dei sistemi contabili e degli schemi di bilancio contenute nel titolo I del Decreto legislativo n. 118 del 2011, nonché i relativi allegati, con il posticipo di un anno dei termini previsti dal medesimo decreto;	Recordà la Legge Provinzièla dai 9 de dezember del 2015, n. 18 "Mudaziuns de la lege provinzièla de contabilità 1979 e autra despoziziuns per adater l'ordenament provinzièl e de enc local al decret legislatif dai 23 de jujn del 2011, n. 118 (Despoziziuns en cont de armonisaziun di sistemes contaboi e di schemes de bilanz de la regions, di enc local e de sie organismes, aldò di articoi 1 e 2 de la lege dai 5 de mè del 2009, n. 42) che, tel meter en doura l'articoi 79 del Statut Spezièl e per coordenèr l'ordenament contaboi di Comuns co l'ordenament finanziaìl provinzièl, ence aldò de chel che despon l'articoi 10 (Armonisaziun di sistemes contaboi e di schemes de bilanz di Enc local e de si enc e organismes strutturèl) de la Lege Regionèla dai 3 de aost del 2015 n. 22, la despon che i enc local trentins e si enc e organismes strumetèl i mete en doura la despozisiuns en cont de armonisaziun di sistemes contaboi e di schemes de bilanz che l'é ite tel titol I del Decret legislatif n. 118 del 2011, e ence sia enjontes, col sperlongiamet de un an di termegn pervedui dal medemo decret.
Considerato che la stessa L.P. n. 18/2015, all'art. 49, comma 2, individua gli articoli del Decreto legislativo n. 267 del 2000 che si applicano agli enti locali trentini;	Considrà che la medema L.P. n. 18/ 2015, te l'art. 49 coma 2, la troa fora i articoi del Decret legislatif n. 267 del 2000 che vèrda i enc local trentins;
Rilevato che il comma 1 dell'art. 54 della Legge Provinciale di cui al paragrafo precedente prevede che "in relazione alla disciplina contenuta nel decreto legislativo n. 267 del 2000 non richiamata da questa legge continuano ad applicarsi le corrispondenti norme dell'ordinamento regionale o provinciale";	Metù al luster che l coma 1 de l'art. 54 de la Lege Provinzièla desche dit tel paragraf de sora l pèrveit che "per chel che vèrda la despozisiuns del decret legislatif n. 267 del 2000 no recordèdes te chesta lege, se seghita a meter en doura la normes de l'ordenament regionèl o provinzièl che corespon";
Atteso che, in esecuzione della Legge Provinciale 09.12.2015 n. 18, dal 1 gennaio 2016, gli enti devono provvedere alla tenuta della contabilità finanziaria sulla base dei principi generali previsti dal D.Lgs. 23 giugno 2011 n. 118 e s.m.;	Tout dant che, descheche pèrveit la Lege Provinzièla 09.12.2015 n. 18, dal prim de jené del 2016 i enc i cogn andèzèr la contabilità finanziaìla aldò di prinzipies generèl pervedui dal D.Lgs. dai 23 de jujn del 2011 n. 118 e s.m.;
Richiamato l'art. 11 del D.Lgs. n. 118/2011, così come modificato ed integrato dal D.Lgs. n. 126/2014, il quale prescrive che a decorrere dal 2017 gli enti adottano gli schemi di bilancio	Recordà l'art. 11 del D.Lgs. n. 118/2011, descheche l'é stat mudà e integrà dal D.Lgs. n. 126/2014, che i prescri che a tachèr dal 2017 i enc i met en doura i schemes de bilanz pervedui

A Livinallongo e Ampezzo völgjekben a nemzeti kisebbségekről szóló az 1999. december 15-i törvény 482. cikk 7-9. bekezdését kell alkalmazni.

7. bekezdés

1. A 3. cikkben említett településeken az önkormányzati tanácsok és más testületek tagjai munkájuk keretében használhatják a védett nyelvet.
2. Az (1) bekezdésben említett rendelkezést alkalmazni kell azon hegyi közösségek, tartományok és régiók tanácsosaira is, amelyek területén olyan te-

lepülések találhatók, amelyekben a védett nyelvet elismerik, és amelyek együttesen az érintett lakosság legalább 15%-át teszik ki.

3. Ha az (1) és (2) bekezdésben említett testületek egy vagy több tagja kijelenti, hogy nem ismeri a védett nyelvet, akkor azonnali olasz nyelvű fordítást/tolmácsolást kell biztosítani.
4. Ha a nyilvános használatra szánt jogi aktusok mindkét nyelven készültek, csak az olasz nyelven készült jogi aktusok és tanácskozások bírhatnak joghatással.

8. bekezdés

1. A 3. bekezdésben említett településeken a községi tanács e célra rendelkezésre álló egyéb források hiányában az önkormányzat költségvetését terhelve gondoskodhat a hatósági aktusok hivatalos nyelven történő közzétételéről, az állam, a régiók és a helyi hatóságok, valamint a nem területi állami szervek olasz nyelvű aktusai kizárólagos jogi értékének sérelme nélkül.

9. bekezdés

1. A 7. bekezdésben említett településeken a (3) bekezdés értelmében a közigazgatási hivatalokban engedélyezett a védett nyelv szóbeli és írásbeli használata. Az állam fegyveres erői és rendőri erői nem tartoznak e bekezdés hatálya alá.
2. Az (1) bekezdésben említett jogkörök gyakorlásának eredményessége érdekében a közigazgatási szervek – más jogalanyokkal kötött megállapodások révén is – biztosítják a nyilvánosságtól érkező megkeresésekre a védett nyelven válaszolni képes személyzetet. Az írott ladin használata Livinallongo, Col és Cortina d'Ampezzo három településén még mindig kivétel, de fejlődik.

Új közigazgatási nyelvi szerepének betöltése érdekében a Val Badia, Val Gardena és Val di Fassa ladin nyelvváltozatai az 1990 és 2010 közötti két évtizedben sajátos elnevezést kaptak, a hivatalos olasz és német terminológia alapján. A ladin helyi hivatalos nyelv státuszára emelése rendkívül fontos volt. Ez ösztönözte a ladin nyelv lexikális modernizációjának lendületét, ami elengedhetetlen a mai világban egy kisebbségi nyelv használatához. Ez soha nem történt volna meg a ladin mint közigazgatási nyelv státusza nélkül. Az európai kisebbségpolitika jó gyakorlatainak azonosítását illetően a ladin helyi közigazgatási nyelvvé emelése ezek közé sorolható.

8. EURÓPA NYELVI ÉS KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉGÉNEK MEGŐRZÉSÉRE TETT JAVASLATOK

A fenti következtetések alapján javaslatokat lehet tenni arra vonatkozóan, hogy hogyan lehet hatékonyan előmozdítani a nyelvi és kulturális sokszínűséget Európában. Életre kell kelteni az EU mottóját: „Egyesülve a sokféleségben”.

Ennek kiindulópontjai a következő, általunk általánosan érvényesnek tartott posztulátumok:

- A kisebbségi nyelveknek beszélőkre van szükségük, különben elpusztulnak.³⁶
- Ahhoz, hogy a kisebbségi nyelveknek továbbra is beszélői legyenek, mindenekelőtt az szükséges, hogy az adott kisebbségi területen élhessenek és nevelhessenek gyermekeket (= új beszélőket). Ez megköveteli, hogy a kisebbségi területeken bizonyos életszínvonalat biztosítsanak, a kisebbségi területekről való tömeges elvándorlás megakadályozása érdekében is. A kisebbségi nyelveket beszélők nélkül ezeknek a nyelveknek a jogai is érvénytelenek. A kisebbségi területeken élő bevándorlókat nyelvileg is integrálni kell (és lehetőséget kell adni nekik) a kisebbségi nyelv vonatkozásában.
- A kisebbségi közösség fenntartása érdekében a megfelelő autonómia biztosítása különösen hatékonynak bizonyult. Hangsúlyozni kell, hogy az autonómia nem jelent elszakadást.

8.1. Általános intézkedések a nyelvi és kulturális sokféleség megőrzésére

- A Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Kerekgyezmény, a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és az Európai Parlament számos jelentése és állásfoglalása – Jelentés a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűségről [2013], Állásfoglalás a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűségről

³⁶ Ez természetesen igaz a nagy nyelvekre is, de azok esetében, normális körülmények között nem áll fenn a beszélők nagymértékű csökkenése.

az Európai Unióban [2013], A kisebbségekhez tartozó uniós polgárok hátrányos megkülönböztetésével szembeni küzdelem az EU tagállamaiban [2018] – számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely hasznos az európai nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzése érdekében. Az EU-tagállamokat ösztönözni kell ezek ratifikálására (amennyiben ez lehetséges) és teljes körű végrehajtására.

- Meg kell határozni, hogyan lehet minél pontosabb információt szerezni a kisebbségi nyelvet beszélők számáról és (kisebbségi) nyelvi kompetenciáikról. A nyelv megőrzését célzó cselekvések ezen alapvető kritériumok ismeretét feltételezik. Az anonimitást biztosító felmérések elképzelhetők és megvalósíthatók, ezt bizonyítja Dél-Tirol konkrét esete is.
- A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kisebbségi nyelvek megőrzésében különösen hatékony a különböző kulturális vagy területi autonómia formáinak megteremtése, amelyek célja a kisebbségi csoport alapvető szükségleteinek kielégítése.
- Az EU-nak számos közvetett lehetősége van a kisebbségek és a kisebbségi nyelvek támogatására: a nyelvek és kultúrák népszerűsítését, a foglalkoztatást és a társadalmi integrációt, a regionalizációt és a határokon átnyúló együttműködést szolgáló programok.³⁷ A programok megvalósítása érdekében és szükség esetén új szabályozást vezethetnek be. Adott esetben támogatást kell nyújtani a támogatási kérelmek benyújtásával és a vezetői kezeléssel kapcsolatos tanácsadáshoz is.

8.2. Intézkedések a kisebbségi nyelv elsajátítása érdekében

- Lehetőséget kell biztosítani a kisebbségi terület régi és újonnan érkezett felnőtt lakosságának a kisebbségi nyelv tanulására. Ennek érdekében hasznosnak bizonyulhatnak a közpénzekből támogatott speciális tanfolyamok. Az uniós ügynökségeknek hozzá kell járulniuk az említett kurzusokhoz beruházásaik tervezésével, figyelembe véve az egyes nyelvek kihalásának mértékét.

³⁷ Ilyen programok például az oktatás terén az Erasmus+ program <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>, a társadalmi integráció terén az Európai Szociális Alap <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en>, vagy a határon átnyúló együttműködés terén az Interreg program <https://interreg.eu/>.

- A kisebbségi nyelvek anyanyelvként való átadásának legfontosabb helye a család. A szülőket minden lehetséges eszközzel támogatni és ösztönözni kell ennek a feladatnak ellátására.
- A családok szerepét azoknak az oktatási intézményeknek kell támogatniuk, folytatniuk, sőt át kell venniük, ahol már nem adják át a nyelvet a családban. A kisebbségi nyelveket (formális, írott formában is) az adott kisebbség iskoláiban kell tanítani. A kisebbségi nyelv oktatását egy kisebbségi településen minden tanuló számára kötelezővé kell tenni, függetlenül attól, hogy kisebbségi családból származnak-e vagy sem.
- A kisebbségi nyelvű (L1 és L2) tananyagok kidolgozását egy dedikált európai programmal kell ösztönözni, amely a nagyon kis kisebbségek számára is elérhető.
- Ösztönözni kell az optikai kétnyelvűséget a helynévjelzésekben és bármilyen nyilvános jelzésben, mivel valószínűleg sokak számára ezek jelentik az első érintkezést és egy lehetséges bevezetést a kisebbségi nyelvhez.
- Az Európai Uniónak elő kell segítenie a kisebbségi nyelvek jelenlétét a digitális rendszerekben. Tekintettel ezeknek a rendszereknek a fontosságára és relevanciájára, a kisebbségi nyelvek hiányát az anyanyelvi kifejezéshez való alapvető jog sérelmével kell egyenlővé tenni.

8.3. Intézkedések a kisebbségi nyelvek státusza és korpusztervezése érdekében

- A kisebbségi nyelveket a mindennapi élet minél több területén kell használni, a közigazgatástól a médiáig. Ez csak a nyelv legalább írásbeli használatára vonatkozó szabványos formája megléte esetén válik lehetővé, és bizonyos fokú nyelvi kidolgozást igényel. Az Európai Uniónak támogatnia kell a szabványosítás és a kidolgozás e feltételeinek elérésére irányuló törekvéseit.
- A kisebbségi nyelveknek – az államnyelvekkel ellentétben – alapvető infrastruktúrára van szükségük: átfogó szótárak, iskolai nyelvtanok és szövegkorpusz. A kisebbségi nyelvek esetében ezek az eszközök nem könnyen elérhetők. Az uniós programoknak összehangottabban kell támogatniuk az említett infrastruktúra megvalósítását, amelyet az EU nyelvpolitikájának stratégiai céljának kell tekinteni. Az EU-nak egy hasonló kezdeményezés keretében el kell fogadnia és kifejezetten elő kell

mozdítania az UNESCO őslakos nyelvi évtizedének (2022–2032)³⁸ célkitűzéseit.

- A jövőorientált nyelvpolitika nemcsak a létező (múzeumi) megőrzését, hanem egy nyelv használati értékének megtartását is célozhatja. Ehhez a legtöbb esetben nyelvi kidolgozási folyamatok szükségesek. Ezek különösen akkor hatékonyak, ha replikálható és tanítható standard fajta létrehozásához vezetnek. Az ilyen standard változatok megvalósításának utat kell találnia az európai nyelvpolitikába.

Az európai közvéleménynek és a döntéshozóknak egyaránt tudomásul kell venniük, hogy az európai kisebbségi nyelvek kétharmada csökken, és többen rohamosan közelednek a kihalás küszöbéhez. Ennek a tendenciának a megállítása és lehetőség szerinti megfordítása érdekében sürgősen célzott intézkedésekre van szükség. Ezeket átfogó és megbízható adatok alapján kell felépíteni, amelyek a legtöbb esetben sajnos még mindig hiányoznak.

Ha a mostani fejleményt közömbösen fogadják, könnyen megjósolható, hogy Európa nyelvi és kulturális elszivatagosodást fog tapasztalni még a közelgő éghajlati katasztrófák előtt.

IRODALOM

- Angst, Doris (2015): Artikel 3. A. Allgemeiner Teil – Europarat. In: Hofmann, Rainer/Angst, Doris / Lantschner, Emma/Rautz, Günther /Rein, Detlev (szerk.): Rahmenübereinkommen zum Schutz nationaler Minderheiten. Handkommentar. Baden-Baden: Nomos, 164-175.
- ASTAT (2019): Demographische Daten für Südtirol 2018 / Dati demografici della provincia di Bolzano 2018. In: ASTATtab 10, 1-117.
- Banza, Ana Paula (2020): Nyelvi kisebbségek Portugáliában: a Barranquenho. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 13, 123-134.
- Bárbole Alves, António (2020): The Mirandese language of Portugal. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 13, 135-142.
- Berié, Eva/Kobert, Heide (szerk.): Der Fischer Weltatmanach 2006. Frankfurt a. Fő: Fischer.
- Cane, Edmond (2022): A nyelvátvitel leáll egy 500 éves túlélési történet után: Arberesh esete Olaszországban. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 15, 215-240.
- Capotorti, Francesco (1977): Tanulmány az etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. UN.Doc.E/CN.4/Sub.2/384/ Rev.1 568. §, 1977. június 20. (ENSZ értékesítési kiadványok E.78.XIV.1) <https://digitallibrary.un.org/record/10387?ln=fr>.
- Cathomas, Rico; Carigiet, Werner (2008): Top-Chance Mehrsprachigkeit: zwei- und mehrsprachige Erziehung in Familie und Schule. Bern: Schulbuchverlag bmlv.
- Cathomas, Rico et al. (2013): Vari tl plurilinguism • Schritte in die Mehrsprachigkeit Passi verso il plurilinguismo. Material didatic per la promozion dl plurilinguism tles scolines ladines • Didaktisches Material zur Förderung der Mehrsprachigkeit in den ladinischen Kindergärten • Materiale didattico per promuovere il plurilinguismo nelle scuole dell'infanzia. Balsan: Istitut Pedagogich Ladin.
- Cathomas, Rico (2015): Das Projekt „Schritte in die Mehrsprachigkeit“. Ein (geglückter) Versuch, die theoretischen Grundlagen einer integrierenden Mehrsprachendidaktik aus der Praxis für die Praxis zu entwickeln. In: Villiger, Caroline; Trautwein, Ulrich (szerk.): Zwischen Theorie und Praxis. Ansprüche und Möglichkeiten in der Lehrer (innen) bildung: Festschrift zum 65. Geburtstag von Alois Niggli. Münster; New York, NY: Waxmann, 147-167.
- Coray, Renata (2017): Fällt Rätoromanisch durch

³⁸ <https://www.unesco.org/en/decades/indigenous-languages>

- die Maschen? Minderheitensprachen und Mehrsprachigkeit in den Schweizer Volkszählungen. In: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 10, 231-262.
- Európa Tanács/Helyi és Regionális Hatóságok Kongresszusa (2010a): 282. ajánlás (2010): A Kongresszus nyomán követése az Európa Tanács helyi és regionális önkormányzatokért felelős miniszterei számára, Utrecht, Hollandia, 2009. november 16–17.
 - Európa Tanács/Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (2010b): 286. ajánlás (2010): Kisebbségi nyelvek – a regionális fejlődés egyik eszköze, Strasbourg.
 - Európa Tanács/A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának Titkársága (2021): A regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme és előmozdítása: ígéretes gyakorlatok Európa-szerte <https://edoc.coe.int/en/minority-languages/9781>
 - Európa Tanács/Svédország (2006): Svédország által benyújtott második jelentés a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény 25. cikkének (2) bekezdése értelmében, beérkezett 2006. július 13-án, ACFC/SR/II(2006)005, Strasbourg, <https://rm.coe.int/168008b506>.
 - De Jager, Bernadette / van der Meer, Cor (2007). A regionális és kisebbségi nyelvek nyelvoktatásának minimumkövetelményeinek kidolgozása. Leeuwarden/Ljouwert: Mercator Research Centre.
 - Di Meglio, Alain (2021): Das Korsische, oder: Die Entstehung einer Kleinsprache. Ban ben: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 14, 96-116.
 - Dechênes, Jules (1985): Javaslat a „kisebbség” fogalom meghatározására. E_CN.4_Sub.2_1985_31-EN, 1985. május 14. <https://digitallibrary.un.org/record/88267>.
 - EJM 2021 = Videsott, Paul et al. (szerk.): Das Zweite Autonomiestatut von 1971: lokale Besonderheit Südtirols oder Vorreiter für Europa? Themenheft anlässlich der 50 Jahre Zweites Autonomiestatut für die Region Trentino-Südtirol (1971-2021). In: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 14, 171-372.
 - Europäische Kommission (ed) 1996: Euromosaik. Produktion und Reproduktion der Minderheiten-Sprachgemeinschaften in der Europäischen Union. Luxemburg.
 - Franceschini, Rita et al. (2018): Kétnyelvűség és egészséges öregedés: Öregedési hatások és idegi karbantartás. In: *Neuropsychologia* 111, 51-61.
 - Goebel, Hans (1989): Quelques remarques relations aux concepts Abstand et Ausbau de Heinz Kloss. In: Ammon, Ulrich (szerk.): Status and Function of Languages and Language Varieties. Berlin/Boston: De Gruyter, 278-290.
 - Gogolin, Ingrid (2002): Nyelvi sokszínűség és új kisebbségek Európában. Útmutató az európai nyelvoktatási politikák kidolgozásához: A nyelvi sokszínűségtől a többnyelvű oktatásig. Referencia tanulmány. Strasbourg: Európa Tanács [Nyelvpolitikai Osztály – Iskolai, Iskolán kívüli és Felsőoktatási Igazgatóság]; <https://rm.coe.int/linguistic-diversity-and-new-minorities-in-europe/16802fc1c0>.
 - Grin, François et al. (2002). Zárójelentés. Kisebbségi nyelvek támogatása Európában. Európai Bizottság: ECMI és EBLUL, http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/Smile_report_2002_Final.pdf.
 - Haller, Matthias (2021): Südtirols Minderheitenschutzsystem. Grundlagen, Entwicklungen und aktuelle Herausforderungen aus völker- und verfassungsrechtlicher Sicht. Berlin: Duncker és Humblot.
 - Kennedy, Paul (1987): A nagyhatalmak felemelkedése és bukása. London: Unwin Hyman.
 - Kimminich, Otto (1993): Der völkerrechtliche Hintergrund der Aufnahme und Integration der Heimatvertriebenen und Flüchtlinge in Bayern. München: Iudicium.
 - Kloss, Heinz (1967): Abstand languages and Ausbau languages. In: *Antropológiai nyelvészet* 9, 29-41.
 - Koss, Heinz (1976): Abstandssprachen und Ausbausprachen. Göschelben Joachim; Nail, Norbert; van der Elst, Gaston (szerk.): Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung. Wiesbaden: Steiner, 301-322 [*Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, Beihefte, nF, Heft 16].
 - Kühl, Jørgen (2023): „Träume ich oder bin ich wach?” Die deutsche Minderheit in Dänemark seit 1995. In: *Grenzfriedenshefte* 70 (megjelenés alatt).
 - Louvin, Roberto / Alessi, Nicolò Paolo (2020): A nyelvek labirintusa az Aosta-völgyben (Olaszország). Ban ben: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 13, 167-190.
 - Mercator (2009): Tanulmány a jogalkotói hatalom és ellátás fejlesztéséről: Hét, regionális vagy kisebbségi nyelvet használó EU-régió összehasonlító elemzése, http://www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/publications_pdf/Devovement-Report.pdf.
 - NPLD (2015): A nyelvi sokszínűség európai útiterve: az új megközelítés felé. <http://www.npld.eu/uploads/publications/313.pdf>.
 - Duibhir, Pádraig et al. (2015): Education Provision through Minority Languages: Review of International Research. Dublin: An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta (COGG), Ok-

- tatási és Készségek Minisztériuma, https://www.education.ie/en/Press-Events/Events/Gaelta-cht-Education-Policy-Proposals/Education-Provision-through-Minority-Languages_Review-of-International-Research_May-2015.pdf.
- OHCHR (2019): Az oktatással, nyelvvel és a kisebbségek emberi jogaival foglalkozó európai regionális fórum ajánlásai, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-01/REC-Europe-2019.pdf>.
 - Pan, Christoph (2018a): Kisebbségi kérdés az Európai Unióban. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 322-339.
 - Pan, Christoph (2018b): A kisebbség- és nyelvvédelem jelentősége Európa kulturális sokszínűség szempontjából. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 252-275.
 - Pan, Christoph (2018c): Kisebbségvédelem és gazdaságtan. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 340-379.
 - Pan, Christoph (2018d): Változás a kisebbségi kérdésben: az erőszak és az ész között, a konfliktustól a hozzáadott értékig. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 380-396.
 - Pan, Christoph (2018e): The Minority Issue in Europe. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 221-233.
 - Pan, Christoph (2019): Was ist Selbstbestimmung? Eine Wohlstandsquelle, aber zu wenig genutzt. Hundert Jahre kollektív Selbstbestimmung 1918-2018. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 13, 5-36.
 - Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle (2000): Die Volksgruppen in Europe. Ein Handbuch. Wien: Braumüller [Ethnos, 56].
 - Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle (2003): Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv. Wien: Braumüller [Ethnos, 63].
 - Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul (2018): Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag.
 - Potinkara, Nika (2022): Finnország-svéddek és a nemzeti kisebbségek fogalma Svédországban. Ban ben: Etnopolitika, DOI: 10.1080/17449057.2022.2108596.
 - Toso, Fiorenzo (2008): Alcuni episodi di applicazione delle norme di tutela delle minoranze linguistiche in Italy. In: Ladinia 32, 165-222.
 - Tóth Ágnes/Vékás János (2014): Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 2001-es időszakban 2011 – Etno-demográfiai trendek a népszámlálási adatokban. In: Statisztikai Szemle, 17. különszám, 95-112, https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2014/2014_K17/2014_K17_095.pdf.
 - Videsott, Gerda et al. (2012): Hogyan javítja a nyelvi kompetencia a gyerekek kognitív funkcióit? Különböző nyelvi kompetenciákkal rendelkező, többnyelvű gyerekeken végzett tanulmány. In: Kétnyelvűség: Nyelv és Kogníció 15, 884-895.
 - Videsott, Paul (2017): Minderheit oder Minderheiten? Zu einem nicht unwichtigen Detail der Streibeilegungserklärung von 1992. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 17, 337- 344.
 - Videsott, Paul (2018): Kisebbségi nyelvek az európai írott nyelvi tájkép részeként. In: Pan, Christoph / Pfeil, Beate Sibylle / Videsott, Paul: Nemzeti kisebbségek Európában. Kézikönyv az európai nemzeti kisebbségekről 2. évf. 1, 2. kiadás. Bécs / Berlin: Verlag Österreich / Berliner Wissenschafts-Verlag, 276-290.
 - Videsott, Paul (2023): Les Ladins des Dolomites. Crozon: Armeline [Peuples en Péril, 7].
 - Videsott, Ruth et al. (2018): Junde! Bozen-Bolzano: Bozen-Bolzano University Press <https://bupress.unibz.it/it/reihe/junde-bita-y-cech-nes-most-ra-gadertalisch-ladinisch-grammatiklehrwerk-fuer-die-grundschule>.
 - Vogt, Matthias Theodor et al. (2010): Minderheiten als Mehrwert. Frankfurt a. Fő: Lang [Collegium PONTES, 6].
 - Wickström, Bengt-Arne (2023): Einige Überlegungen zum Wert von Sprachkenntnissen und sprachlicher Vielfalt. In: Europäisches Journal für Minderheitenfragen 17, 6-20.

I. MELLÉKLET: Az EU mottója az EU-ban beszélt különböző nyelveken

Az EU nyelvi sokszínűsége egyetlen pillantással: az EU mottója, In varietate concordia, az EU különböző hivatalos nyelvein és az EU-ban beszélt különböző kisebbségi nyelveken.³⁹

15. táblázat: Az EU mottója a különböző hivatalos és kisebbségi nyelveken

Nyelv	Tagállam, ahol az adott nyelv hivatalos nyelv, vagy őshonos kisebbség nyelve	Fordítás (ahol az adott kisebbségeknél be tudtunk azonosítani egyet)
Albán	Horvátország (arbënisht)	Bashkim në tjetërsi
	Görögország (arvanite)	
	Olaszország (arbëresh)	Bashkuar në diversitet
Örmény	Bulgária	Միավորված բազմազանություն (Miavorvats bazmazanut'yan mej)
	Görögország	
	Magyarország	
	Lengyelország	
	Románia	
Aromán nyelv	Bulgária	Deadun cu alantî
	Görögország	
	Románia	
Barrancos-i nyelvjárás	Portugália	Unida na dibersidade
Baszk	Spanyolország	Bat eginik aniztasunean
	Franciaország	
Fehérorosz	Csehország	З’яднаныя ў размаітасці (Zjadnanyja ŭ razmaitaści)
	Észtország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Lengyelország	

39 Hivatalos nyelvek esetében idézve a https://en.wikipedia.org/wiki/Motto_of_the_European_Union oldalt. A kisebbségi nyelvek esetében a tanulmány gyűjtése alapján. Roma nyelven (amely nem része a tanulmánynak) így szól: Ando mindenfelitiko khetan.

Bosnyák	Horvátország	Ujedinjeni u različitosti
Breton	Franciaország	Unanet el liested
Bolgár	Bulgária	Единство в многообразието (Edinstvo v mnogoobrazieto)
	Csehország	
	Görögország (pomak)	
	Magyarország	
	Románia	
Katalán (beleértve a valenci-ait)	Spanyolország	Unida en la diversitat
	Franciaország	
	Olaszország (Alghero)	
Korzikai	Franciaország	Unita in a diversità
Horvát	Horvátország	Ujedinjeni u različitosti
	Csehország	
	Magyarország	
	Olaszország	
	Románia	
Cseh	Szlovákia	Jednotná v rozmanitosti
	Ausztria (burgenlandi horvátok)	
	Csehország	
	Ausztria (Bécs)	
	Horvátország	
Dán	Lengyelország	Forenet i mangfoldighed
	Románia	
	Szlovákia	
	Dánia	
	Németország	
Holland	Belgium	In verscheidenheid verenigd
	Hollandia	
	Franciaország	
Angol	Írország	United in diversity
	Málta	
Észt	Észtország	Ühinenud mitmekesisuses
	Lettország	
Feröeri	Dánia	Sameint í fjølbroytni
Finn	Finnország	Moninaisuudessaan yhtenäinen
	Észtország	
	Svédország	

Frankopro- vanszál	Franciaország	
	Olaszország (Aosta-völgy)	Unì deun la diversità
	Olaszország (Faeto)	Aunì nghjé la deversettà
Fríz	Hollandia	Ferbûn yn ferskaat
	Németország (északi fríz)	Bröket tuhuupe
	Németország (saterlandi fríz)	Truch Ferskiele ferbuunden
Friuli	Olaszország	Adun te diversitât
Francia	Belgium	
	Franciaország	Unie dans la diversité
	Luxemburg	
Galíciai	Olaszország (Aosta-völgy)	
	Spanyolország	Unida na diversidade
	Ausztria	
Német	Belgium	
	Németország	
	Luxemburg	
	Olaszország (standard)	
	Horvátország	
	Csehország	
	Dánia	
	Észtország	In Vielfalt geeint
	Franciaország (standard)	
	Magyarország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Lengyelország	
	Románia	
	Szlovákia	
	Szlovénia (stan- dard)	
	Franciaország (elszászi)	Einheit én d'Vielfaltikeit
	Szlovénia (Gott- schee)	Aus tsom ischt biðr oins
	Olaszország (issimei walser – Aosta-völgy)	Ellji zseeme wa nòit ellji glljéich
	Olaszország (gressoney-i walser – Aos- ta-völgy)	Zéeme én der Verschidenheit

	Olaszország (formazzai walser – Aos- ta-völgy)	Im unnerscheit einig
	Olaszország (alagnai walser – Piedmont)	Im underschaid verainiguti
	Olaszország (rimellai walser – Piedmont)	Tschemund wanj wol umglihe
	Olaszország (sette comunii cimber – Ve- neto)	Andarst Mittanàndar
	Olaszország (luserni cimber – Trento)	Pittnàndar in di àndarhait
	Olaszország (tredici comunii cimber – Ve- neto)	Gaveisat in uangalaicha
	Olaszország (cansiglioi cim- ber – Veneto)	Galéganet sùà in nèt galàiche
	Olaszország (mocheni-völgyi német – Trento)	En de varietet oa'ne német
	Olaszország (saurisi német – Friuli)	Ola zome in der unterschtlíkhait
	Olaszország (timaui német – Friuli)	Zoma in da unglaickickait
	Olaszország (sappadai né- met – Friuli)	Ònderscht unt pintnònt
Görög	Ciprus	
	Görögország	Ενωμένοι στην πολυμορφία
	Bulgária	(Enoménistin polymorfía)
	Csehország	
	Magyarország	
	Olaszország (grikó)	
	Olaszország (ca- labriai-görög)	
	Románia	Διαφορετικοί και ενωμένοι (Diaforetikoí kai enwménoi)

Magyar	Magyarország	Egység a sokféleségben
	Ausztria (Burgenland)	
	Horvátország	
	Csehország	
	Románia	
	Szlovákia	
	Szlovénia	
Ír	Írország	Aontaithe san éagsúlacht
Olasz	Olaszország	Unita nella diversità
	Horvátország	
	Románia	
	Szlovénia	
Karaim	Litvánia	Birliaškiań kioptiušliuliukkia
	Lengyelország	Kosuľhan keptirilikte
Kasub	Lengyelország	Jedniô we wszelejakoścë
Ladin	Olaszország	Adum tla desferenzia
Lett	Lettország	Vienota dažādībā
	Észtország	
	Litvánia	
Litván	Litvánia	Suvienijusi įvairovę
	Észtország	
	Lettország	
	Lengyelország	
Lív	Lettország	
Luxemburgi	Luxemburg	An der Diversitéit gëeent
	Belgium	
Macedón	Bulgária	Обединети во различноста (Obedineti vo razlicnosta)
	Horvátország	
	Görögország	
	Románia	
Máltai	Málta	Magħquda fid-diversità
Meglenoromán	Görögország	Priună di toati turlili
Aszturleóni	Portugália	Armanada na dibersidade
Montenegrói	Horvátország	
Okcitán	Franciaország	Unida dins la diversitat
	Olaszország	Unia en la diversitat
	Spanyol (aráni)	Unida ena diversitat

Lengyel	Lengyelország	Zjednoczona w różnorodności
	Csehország	
	Észtország	
	Magyarország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Románia	
Portugál	Szlovákia	Unida na diversidade
	Portugália	
	Románia	
	Bulgária	
	Magyarország	
	Bulgária	
	Csehország	
Orosz	Észtország	Объединены в разнообразии (Ob'yedineny v raznoobrazii)
	Finnország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Lengyelország	
	Románia (lipovánok)	
	Szlovákia	
Számi	Finnország	Máŋggahámat-vuođastis oktilaš [északi számi]
		Maangáhámásâš-vuođastis ohtâlâs [inari számi]
		Määŋghämmsaž-vuođstes ôhttnaž [kolta számi]
Szardíniai	Svédország	Unidos in sa diversidade
	Olaszország	
	Horvátország	
	Csehország	
	Magyarország	
	Románia	
	Szlovákia	
Szerb	Ausztria (Bécs)	Уједињени у различитости (Ujedinjeni u različitostii)
	Horvátország	
	Csehország	
	Magyarország	
	Románia	
	Szlovákia	
	Ausztria (Bécs)	
Szlovák	Horvátország	Zjednotení v rozmanitosti
	Csehország	
	Magyarország	
	Lengyelország	
	Románia	

Szlovén	Szlovénia	Združena v raznolikosti
	Ausztria	
	Horvátország	
	Magyarország	
	Olaszország (standard)	
Szorb	Olaszország (Resia-völgy)	Wkop pa ći difarent
	Németország (felső szorb)	Jednota we wšelakorosći
	Németország (alsó szorb)	Jadnotka we wšakorakosći
Spanyol	Spanyolország	Unida en la diversidad
Svéd	Svédország	Förenade i mångfalden
	Finnország	
Tabarchino	Olaszország (Szardínia)	Ônii inta diversità
Tatár	Észtország	Törlelektä berdämlek
	Finnország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Lengyelország	
	Románia	
Török	Bulgária	Çesitlilikte birlik
	Görögország	
	Románia	
Ukrán	Bulgária	Об'єднані в різноманітності (Ob'yednani v riznomanitnosti) [standard ukrán]
	Horvátország	
	Csehország	
	Észtország	
	Magyarország	
	Lettország	
	Litvánia	
	Lengyelország	
	Románia	
	Szlovákia	

II. MELLÉKLET: ELTÉRÉSEK AZ EU TAGÁLLAMAIBAN TÖRTÉNT NÉPSZÁMLÁLÁSI FELMÉRÉSEK KISEBBSÉGI VONATKOZÁSÚ KÉDÉSEIBEN

A KISEBBSÉGEK MÉRETE ÉS/VAGY
SZÁMA (KISEBBSÉGI) NYELVEK
BESZÉLŐI

Ausztria

A 2011-es népszámlálás a kisebbségek nyelvére vonatkozóan semmilyen adatot nem rögzített. Ez volt az első anyakönyvi alapú népszámlálás. Az 1991-es és 2001-es népszámlálást helyett az univerzális közvetlen számlálás módszerével végezték, helyszíni műveleteken alapuló kérdőívek összeállításával (még mindig explicit kérdéssel), amely azonban 1991-ben az anyanyelvre és a köznyelvre vonatkozott. 2001. Ez utóbbi eredményeit ezért a nemzetiségi szervezetek túlságosan alacsonynak ítélték: „Ausztriában azonban nincs igazán megbízható aktuális adat az etnikai csoportok létszámáról”.⁴⁰

A következő népszámlálásra ebben az időszakban került sor 2021 novemberétől 2022 végéig, és ismét nem gyűjtött adatokat etnikai csoportokról vagy kisebbségi nyelvekről.

Belgium

Belgium nem gyűjt adatokat etnikai vagy faji hovatartozásról. Az erre vonatkozó adatok általában az adott közösségek lakosságának arányát tükrözik. A népszámlálások a maguk részéről anyakönyvi alapúak,⁴¹ és ezt a rendszert 2021-ben is fenntartották.⁴² Az

utolsó, nyelvi kérdéseket tartalmazó népszámlálást 1947-ben végezték (és 1954-ben tették közzé). 1961. július 24-én törvénnyel törölték el Belgiumban a nyelvi összeírásokat. 1962-ben egy nagyobb közösségi kompromisszum részeként hozták létre a nyelvhatárt. Nyelvtudásról, nyelvi tevékenységről azóta sem adtak ki hivatalos tájékoztatást.⁴³

Bulgária

Bulgáriában a legutóbbi népszámlálást 2011-ben végezték, klasszikus összeírásként kérdőívekkel.⁴⁴ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. A kérdőív konkrét kérdéseket tartalmazott (a válaszadás önkéntes volt):

- 10: Etnikai csoport [Válaszok: bolgár / török / roma / egyéb [meghatározási lehetőséggel] / Nincs kijelentve];
- 11: Anyanyelv [Válaszok: bolgár / török / roma / egyéb [meghatározási lehetőséggel] / Nincs kijelentve];
- 13: Vallási felekezet [Válaszok: Kelet-ortodox / Katolikus / Protestáns / Muzulmán szunita / Muszlim síita / Egyéb [meghatározási lehetőséggel] / Nincs vallás / Nincs megadva].

Az ezt követő 2021-es népszámlálás is ugyanezekkel a módzatokkal történt.⁴⁵

Horvátország

A 2013-as horvát népszámlálás klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálásként zajlott.⁴⁶ A kérdőív konkrét kérdéseket tartalmazott:⁴⁷

- 19. Etnikai hovatartozás [Válaszok: horvát / egyéb [melyik] / nincs bejelentve],
- 20. Anyanyelv [Válaszok: horvát / egyéb [a kéréssel, hogy melyik], és
- 21. Vallási felekezet [Válaszok: Katolikus / Egyéb [azzal a kéréssel, hogy melyik] / Ateista / Nincs nyilvánítva].

A rendelkezésünkre álló információk szerint a 2021-es népszámlálás is ugyanezzel a módszerrel történt. A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. Az első elérhető eredmények

⁴³ <https://www.docu.vlaamserand.be/node/12921?language=fr>

⁴⁴ <https://sofiaglobe.com/2021/09/16/bulgaria-extends-online-phase-of-2021-census-to-september-30/>

⁴⁵ <https://sofiaglobe.com/2021/09/16/bulgaria-extends-online-phase-of-2021-census-to-september-30/>

⁴⁶ https://dzs.gov.hr/default_e.htm

⁴⁷ <https://web.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/forms/P1-WEB.pdf>

⁴⁰ Pan, Pfeil, Videsott (2018), 78.

⁴¹ <https://ghdx.healthdata.org/record/belgium-census-2011>

⁴² https://wayback.archive-it.org/12090/*/https://cros-legacy.ec.europa.eu/system/files/improving-education-data_belgium_0.pdf

azonban nem említene etnikai vagy nyelvi témákat.⁴⁸

Cseh Köztársaság

A 2011-es népszámlálás klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálásként zajlott.

A 2021-es népszámlálás is fenntartotta ezt a módozatot⁴⁹ azzal a lehetőséggel, hogy a kérdőíveket terepen (papíron) vagy online is összeállítsák. Mindkét 2011-es és 2021-es népszámlálás tartalmazott releváns kérdéseket:⁵⁰

- B8: „Mi az Ön nyelve/anyanyelve?” [A válaszok (legfeljebb két válasz lehetséges): cseh / lengyel / ukrán / szlovák / német / vietnami / roma / orosz / jelnyelv / egyéb [meghatározási lehetőséggel]];
- B9: „Kérjük, adja meg etnikai hovatartozását (nemzethez, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozását)” [Önkéntes tétel. Legfeljebb két etnikum jelölhető meg. Nincs előre meghatározott válasz];
- B10: „Kérjük, adja meg vallási meggyőződését (vallási meggyőződés, mozgalom, egyház vagy közösség, amellyel azonosul)” [Önkéntes tétel. Azok a hívők, akik azonosulnak egy egyházzal vagy közösséggel, megadhatják annak nevét. Két másik válaszlehetőség: Egyházzal vagy vallási társasággal nem azonosult hívők / Vallási meggyőződés nélkül].

Dánia

Adatvédelmi okokból Dánia nem vizsgálja az etnikai vagy nyelvi hovatartozást, mivel ez „személyes információ” (Pan/Pfeil/ Videsott 2018, 105). A kisebbségi populációk számszerű mérete ezért csak becsléseken alapul. Dániában a népszámlálás anyakönyvi alapú.⁵¹

Észtország

A legutóbbi észtországi népszámlálásra 2011-ben került sor, klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálásként. A kérdőív a „Kérdések a származásról, nyelvtudásról és vallásról” elnevezésű, nyelvvél és etnikai hovatartozással kapcsolatos kérdésekre vonatkozó szektorba került be:⁵²

- Milyen etnikumhoz tartozó helyi nyelvi formát be-

szél, dialektust vagy alldialektust? [Kérjük, nevezze meg a helyi nyelvformát, dialektust vagy részdialektust, amelyet a legjobban beszél]

- Beszél-e az anyanyelvén kívül más nyelveket is? [Kérjük, a nyelvtudás szintjének megfelelően nevezze meg az anyanyelvén kívül a többi nyelvet is.]
- Van valamilyen vallási hovatartozása? (a válasz önkéntes) [Kérjük, jelölje meg vallását hovatartozás (a válaszadás önkéntes)]”.

Észtország 2021-es népszámlálása 2022-ben történt kombinált módszerrel. Ez azt jelenti, hogy az állami adatbázisokból, azaz a nyilvántartásokból származó adatokat kell felhasználni, és közvetlenül az emberektől kell adatokat kérni a nyilvántartásokban nem elérhető információk megszerzéséhez. „A statisztikai törvényben és a 763/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletben rögzítették azokat az adatsorokat vagy népszámlálási jellemzőket, amelyekre vonatkozóan a népszámlálás során adatokat gyűjtenek”⁵³, és erről a témakörrel is tartalmaz tájékoztatást:

- nemzetiség, anyanyelv, idegennyelv-tudás, vallás, szület gyermekek száma és a nő életkora első gyermeke születésekor – demográfiai adatok.⁵⁴

Finnország

A finn népszámlálás anyakönyvi alapú.⁵⁵ Az etnikai hovatartozásról nem vezetnek hivatalos statisztikákat. A finn lakosságról azonban nyelv, állampolgárság és születési ország szerinti statisztikák állnak rendelkezésre.⁵⁶ Ezeket az adatokat évente teszik közzé. Finnország különbséget tesz a „nemzeti nyelvek” (finn, svéd, számi) és „idegen nyelvek” (az összes többi) között.⁵⁷

Franciaország

2004 óta a franciaországi népszámlálás alapja az összes 10 000 lakosnál kevesebb lakosú településre és a 10 000 lakos feletti településeken található lakások 40%-ára vonatkozó éves információgyűjtés egy ötéves időszak alatt. Az első ötéves népszámlá-

⁴⁸ <https://popis2021.hr/>

⁴⁹ <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/first-interesting-facts-from-the-2021-census-a-brief-summary>

⁵⁰ https://csu.gov.cz/documents/142154812/156229594/LSF_2021_vysvetlivky_EN_VZOR.pdf

⁵¹ <https://www.dst.dk/Site/Dst/SingleFiles/GetArchiveFile.aspx?fi=4693288513&fo=0&ext=kvaldel>

⁵² <https://www.stat.ee/en/statistics-estonia/population-census-2021/2011-population-and-housing-census/personal-questionnaire>

⁵³ <https://www.stat.ee/en/statistics-estonia/population-census-2021>

⁵⁴ <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517122019002/consolide>

⁵⁵ https://stat.fi/tup/vl2010/index_en.html

⁵⁶ https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html#Population%20by%20origin%20and%20language,%202019

⁵⁷ https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html#Population%20by%20language%20on%2031%20December

lasi felmérést (ACS) 2004- től 2008-ig végezték. Ezek a 2006-os népszámlálás, az időszak felezőpontjának eredményeit adták. Azóta minden évben a népszámlálási eredményeket az öt legfrissebb éves felmérésből állítják elő, a legrégebbi felmérés adatait kihagyva az új felmérés („gördülő népszámlálás”) figyelembevételével.⁵⁸ A 2020-as népszámlálást integrált gördülő népszámlálásként hirdették meg. Statisztikailag kiválasztott személyektől közvetlenül kérve adatokat a nyilvántartásokban nem elérhető információk megszerzése érdekében.⁵⁹

Franciaország népszámlálásai nem kérdezik valásról vagy etnikai hovatartozásról.⁶⁰

Németország

Németország népszámlálásaihoz (utoljára 2022-ben⁶¹) az anyakönyvi alapú módszert alkalmazza. Az adatokat egy kiválasztott minta kikérdezésével integrálják (kombinált módszer). A kérdőív nem tartalmaz vallással vagy etnikai hovatartozással kapcsolatos kérdéseket.⁶²

Görögország

A legutóbbi görögországi népszámlálást 2011-ben végezték el klasszikus számlálásként, kérdőívek összeállítása alapján.⁶³ Nyelvről, etnikai hovatartozásról vagy vallásról nem gyűjtöttek adatokat.⁶⁴ A 2021-es népszámlálást is teljes körű felmérésként végezték, de lehetőség volt digitálisan kitölteni ki a kérdőíveket.⁶⁵ Ebben az esetben sem gyűjtöttek nyelvi, etnikai vagy vallási adatokat („nem kérünk érzékeny személyes adatokat”).⁶⁶ A legutóbbi görögországi népszámlálást, amely egy kisebbségi vonatkozású szempontot – neve-

zetesen a vallást – vizsgált meg, 1951-ben végezték.

Ami az itt közölt adatokat illeti, Pan/Pfeil/Videsottot (2018, 122 n. 3) idézzük: „Ha a 2001-es népszámlálás időpontjában már nehéz volt a kisebbségi népesség egy kissé reális méretét is megállapítani, becslések alapján a 2011 körüli időszakra ez egyszerűen lehetetlen volt. A rendelkezésre álló becslések időben nem kellően behatároltak, és hatókörük túl nagy [...] ahhoz, hogy empirikusan bizonyítsák vagy cáfolják a hellenizációs folyamat 2001-től 2011-ig tartó évtizedben zajló folyamatosságát. Emiatt a százalékos változás kiszámítása az egyes kisebbségekkel 2001 és 2011 között kimaradt”.

Magyarország

A legutóbbi magyarországi népszámlálás 2011-ben, klasszikus, kérdőív-összeállításon alapuló számlálás volt.⁶⁷ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. A kérdőív két különböző helyen tartalmazott konkrét kérdéseket: III. Nyelvvezetés (21. kérdés), és V. Nemzetiség, használt nyelvek, vallás (34-38. kérdés).⁶⁸

- 21. kérdés. „Milyen nyelveket beszél? Milyen nyelveken tud megérteni másokat és megértetni magát?” Előre definiált válasz: magyar, lehetőség akár három másik hozzáadására;
- 34. kérdés: „Melyik nemzetiséghez érzi magát tartozónak?” Előre definiált válaszok: magyar / örmény / arab / bolgár / román / kínai / cigány (roma) / ruszin / orosz / görög / szerb / vietnami / horvát / szlovák / lengyel / szlovén / német / ukrán / egyéb [kitöltési lehetőséggel] / nem kíván válaszolni;
- 35. kérdés: „Úgy gondolja, hogy a fent megjelölteken kívül más nemzetiséghez tartozik?” A 34. kérdéssel megegyező válaszok adhatók, ezen kívüli a mező: nem tartozik más nemzetiséghez;
- 36. kérdés: „Mi az anyanyelve?” (max. két válasz lehetséges). Előre definiált válaszok: magyar / örmény / arab / bolgár / román / kínai / cigány (roma) / ruszin / orosz / görög / szerb / vietnami / horvát / szlovák / lengyel / szlovén / német / ukrán / egyéb [kitöltési lehetőséggel] / nem kíván válaszolni;
- 37. kérdés: „Milyen nyelveken beszél általában családtagjaival vagy barátaival?” (max. két válasz lehetséges). Ugyanazok a válaszok lehetségesek, mint a 36. kérdésnél;
- 38. kérdés: „Melyik vallási közösséghez vagy fele-

58 <https://www.insee.fr/en/metadonnees/source/serie/s1321>

59 https://shs.cairn.info/article/E_POPU_701_0123?lang=en

60 <https://www.thelocal.fr/20200115/frances-2020-census-who-will-be-counted-and-when/>

61 https://www.zensus2022.de/DE/Wer-wird-befragt/_inhalt.html

62 https://www.zensus2022.de/DE/Wer-wird-befragt/Musterfragebogen_Uebersicht/_inhalt.html

63 https://www.statistics.gr/documents/20181/1215267/A1602_SAM01_DT_DC_00_2011_03_F_EN.pdf/cb10bb9f-6413-4129-b847-f1def334e05e

64 https://www.statistics.gr/documents/20181/1204270/2011_CENSUS_Questionnaire.pdf/26dde485-9eae-4f08-bd1f-cb6d659147b7

65 <https://www.statistics.gr/en/2021-census-pop-hous>

66 <https://www.statistics.gr/en/census-2021-process>

67 <https://www.ksh.hu/docs/eng/xftp/idoszaki/nepsz2011/enepszelo2011.pdf>

68 https://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/kerdoi-vek/szemely_angol.pdf

kezethez érzi magát tartozónak?” Nincsenek előre definiált válaszok, de lehetőség van közösség megjelölésére, vagy a „nem tartozom semmilyen vallási közösséghez vagy felekezethez / ateista / nem kívánok válaszolni” között.

A következő, 2021-es népszámlálást ugyanezekkel a szabályokkal hirdették meg, és az év végén zajlott le 2022.⁶⁹

Írország

A legutóbbi írországi népszámlálásra 2016-ban került sor klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálásként.⁷⁰ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. „Ír vándorok, etnikai hovatartozás és vallás” volt a nyolcadik tematikus jelentés a 2016-os népszámlálásból. A jelentés a cím témáira oszlik, és betekintést nyújt a 2016-os ír vándor(cigány) népességbe, a teljes népesség etnikai hovatartozásába és a vallásba Írországból.⁷¹ Ezenkívül a 2022-ben végrehajtott népszámlálás tartalmazta a következőket:⁷²

Konkrét kérdések ezekkel a témákkal kapcsolatban:

- 11. Mi az Ön etnikai csoportja/háttér? Az előre meghatározott válaszok közé tartozik az ír / ír vándor(cigány) / roma [egy válasz lehetséges];
- 12. Mi a vallása, ha van? Előre meghatározott válaszok: Nincs vallás / Római Katolikus / Ír Egyház / Iszlám / Ortodox Keresztény / Presbiteriánus / Egyéb [kitöltési lehetőséggel].

Olaszország

A 2011-ben Olaszországban végrehajtott népszámlálás volt az utolsó, amely teljes körű kérdőív-összeállításra alapuló felmérés volt.⁷³ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. 2018 óta Olaszország anyakönyvi alapú népszámlálásra vált, és évente 1,4 millió háztartásból álló mintát elemeznek 2 800 településen.⁷⁴ A nyelvi adatok gyűjtését („tagság vagy hovatartozás egy nyelvi csoporthoz”) csak Tren-

tino-Alto állam írja elő. Adige régiójában, Trento tartományban a nyilatkozattétel önkéntes, Bolzano tartományban pedig kötelező.

Olaszország legutóbb 1921-ben készített teljes felmérést a nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéssel; ennek a népszámlálásnak az eredményeit még mindig a legtöbb olaszországi kisebbség méretéhez viszonyítva említik.

Lettország

A Lettországból 2011-ben végrehajtott népszámlálás egy regiszter alapú, kérdőívekkel integrált, kiválasztott mintára (kombinált módszer) készült.⁷⁵ A 2011-es kérdőív konkrét kérdéseket tartalmazott:⁷⁶

- G01: „Mi az Ön etnikai hovatartozása?” [nincs előre meghatározott válasz];
- G02: „Mi a fő nyelv, amelyet otthon használ?” [előre meghatározott nyelvek: lett / orosz / fehérorosz / ukrán / lengyel / litván / egyéb nyelv [meghatározási lehetőséggel];
- G03: „Naponta használja a latgallt, a lett nyelv altípusát?” [előre meghatározott válaszok: igen / nem].

Mivel a jövőben a népszámlálások anyakönyvi alapú módszerrel készülnek, az etnikai hovatartozás a személyes adatok részét képezi majd: „Egy személy etnikai hovatartozására vonatkozó információ elérhető a Népszerűségi nyilvántartásban, ahol a bejegyzés a személyi állományban szereplő adatoknak megfelelően történik, amihez szükséges személyazonosító okmány, anyakönyvi bejegyzést igazoló okirat vagy bírósági ítélet. Ha a személy etnikai hovatartozására vonatkozó információ a fenti dokumentumok egyikében sem áll rendelkezésre, a személy etnikai hovatartozását a személy választása szerint a felmenő egyenes ági rokonok nemzetisége szerint kell megadni. A gyermek születésének rögzítésekor a gyermek etnikai hovatartozása a gyermek hozzátartozóinak etnikai hovatartozása szerint írható be két generáción belül egyenesen felmenő sorban, azaz gyermekként az apa, az anya vagy a nagyszülők nemzetisége adható meg etnikumként. A gyermek etnikai hovatartozása mellőzhető, ha a szülők eltérő etnikumúak, és nem tudnak megegyezni a gyermek etnikai hovatartozásában. Ebben az esetben a gyermek etnikai hovatartozását „nem kiválasztottként” rögzítik”.⁷⁷

69 <https://dailynewshungary.com/2021-census-questionnaire-to-be-available-online-for-everyone/>

70 <https://www.cso.ie/en/census/census2016reports/census2016vacanthousingstatisticsfaqs/>

71 <https://www.cso.ie/en/csolatestnews/presspages/2017/census2016profile8-irishtravellersethnicityandreligion/>

72 <https://www.census.ie/help-with-your-form/census-form-explained/>

73 https://www.istat.it/it/files/2012/12/nota-metodologica_censimento_popolazione.pdf

74 <https://astat.provinz.bz.it/de/2104.asp>

75 <https://stat.gov.lv/en>

76 <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/LVA2011enIn.pdf>

77 <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/population/tables/ire060-population-citizenship-and-ethnicity>

Litvánia

Litvániában a legutóbbi népszámlálást 2011-ben végezték klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálásként. Konkrét kérdéseket terveztek az etnikai hovatartozásra, a nyelvekre és a vallási meggyőződésre vonatkozóan:⁷⁸

- 13. Mi az Ön etnikai hovatartozása? [előre meghatározott válaszok: litván / lengyel / orosz / másik (kitöltési lehetőséggel) / nincs feltüntetve];
- 14. Mi az anyanyelve(i)? [előre meghatározott válaszok: litván / lengyel / orosz / másik (kitöltési lehetőséggel) / nincs feltüntetve – két válasz lehetséges];
- 15. Milyen más nyelveket ismer, azaz tud beszélni és (vagy) írni? [előre definiált válaszok: orosz / lengyel / spanyol / angol / német / litván / francia / egyéb (kitöltési lehetőséggel) / más nyelv nem ismerete];
- 16. Melyik vallási közösséghez kötnéd magad? [előre meghatározott válaszok: római katolikus / óhitű / görögkatolikus (uniátus) / judaista / evangélikus lutheránus / szunnita muszlim / evangélikus református / karaita / ortodox hívő / egyéb (kitöltési lehetőséggel) / nincs / nincs feltüntetve].

A 2021-es népszámlálás anyakönyvi alapú felmérésként készült. Mivel az etnikai, nyelvi és vallási adatok nem szerepeltek, külön felmérés készült ezekről a témákról: „2021. január 15-től a Litván Statisztikai Hivatal megkezdte a népesség etnikai, anyanyelvi és vallási szerinti statisztikai felmérését. A felmérés során a válaszadókat etnikai hovatartozásukról, anyanyelvükről, más nyelvtudásukról és vallásukról kérdeztük. Ezeket a mutatókat korábban nép- és lakásösszeírással gyűjtötték össze. A legutóbbi, 2011-ben végzett nép- és lakásösszeírás adatai alapján Litvánia lakossága 154 etnikumból állt. Minden harmadik lakos jelezte, hogy két idegen nyelvet beszél. A lakók 59 különböző vallási közösséghez tartoztak. Mivel az idej népszámlálás adminisztratív adatok alapján történt, a felhasználói igényekre reagálva, a mutatók folytonosságának és kompatibilitásának megőrzése érdekében az idej évben statisztikai felméréssel gyűjtik ezeket az információkat. 2021. január 15. és február 28. között online felmérés készült. A statisztikai felmérés eredményeinek minősége és reprezentativitása érdekében az online felmérés befejezését követően a Népességnyelvtartásból mintegy 40 ezer olyan személyt vettek mintába, akik nem vettek részt az online felmérésben, és 171 ezer sze-

mélyt kérdeztek meg. A felmérés adatait összevontuk a népszámlálási eredményekkel.”⁷⁹

Hollandia

A holland népszámlálás anyakönyvi alapú, és 2011-ben⁸⁰ is ezzel a módszerrel végezték, valamint 2021-ben⁸¹ is. Etnikai vagy vallási hovatartozásra vonatkozóan nem gyűjtöttek adatokat.

Lengyelország

A legutóbbi lengyelországi népszámlálásra 2011-ben került sor az adatok egyesítéséből álló vegyes módszerrel közigazgatási nyilvántartásokból a közvetlen statisztikai felmérésekből nyert adatokkal.⁸²

Négy csatorna segítségével gyűjtötték össze a népszámlálási adatokat: adminisztratív források/interjú (CAII)/telefonos interjú (CATI)/összeírás kézi terminálok (CAPI) segítségével és számlálók részvételével. Az utolsó három csatornát online elektronikus űrlapok támogatták. A kérdőív etnikai hovatartozásra és nyelvhasználatra vonatkozó kérdéseket tartalmazott:⁸³

- 14a. kérdés. „Mi az Ön nemzetisége nemzeti vagy etnikai hovatartozásaként? (Ne keverje össze az állampolgársággal)” [előre meghatározott válaszok: lengyel / fehérorosz / cseh / karaita / litván / lemko / német / örmény / roma / orosz / szlovák / tatár / ukrán / zsidó / egyéb (meghatározási lehetőséggel)];
- 14b. kérdés. – Ön is úgy érzi, hogy más nemzethez vagy etnikai csoporthoz kötődik? [előre meghatározott válaszok: igen (kérjük, adja meg) / nem];
- 15. kérdés. „Milyen nyelven beszél általában otthon? (az a nyelv, amelyet a családjával való mindennapi érintkezésben használ – ne keverje össze az idegennyelv-tudással)” [előre meghatározott válaszok: csak lengyel / lengyel és egyéb (kérjük, adja meg) / csak egyéb (kérjük, adja meg)].

Ezen kívül a 2021-es népszámlálás vegyes módszerrel, azaz adminisztratív forrásokból származó

⁷⁹ <https://osp.stat.gov.lt/en/gyventoju-ir-bustu-surasyimai>

⁸⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/european-statistical-system>

⁸¹ <https://www.cbs.nl/en-gb/corporate/2021/20/cbs-in-the-starting-blocks-for-the-2021-census>

⁸² <https://stat.gov.pl/en/national-census/national-census-of-population-and-housing-2011/> - Modern népszámlálás Lengyelországban

⁸³ <https://stat.gov.pl/en/national-census/national-census-of-population-and-housing-2011/> - Kérdőív

⁷⁸ <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/LTU2011en.pdf>

adatok és a válaszadóktól gyűjtött adatok felhasználásával zajlott, és nemzetiségre vagy etnikai identitásra vonatkozó kérdéseket tartalmazott (definíció szerint „kinyilatkoztató, szubjektív benyomáson alapuló, minden egyes személy egyéni jellemzője. Az a személy, aki érzelmi vagy kulturális kapcsolattal fejezi ki, vagy a szülei származásából egy meghatározott nemzethez vagy etnikai közösséghez kötődik (nemzeti-etnikai hovatartozás érzése) nem tévesztendő össze az államhoz fűződő jogi kötelellyel. – azaz állampolgárság)”, az otthon használt nyelvre („az otthon napi szinten használt nyelvre vonatkozik, és a beszélt vagy jelnyelvre utal, amelyet a családi interakciókban használnak”) és a vallási hovatartozásra („egy személy formális részvétele vagy egy adott vallási felekezethez fűződő érzelmi kapcsolat (egyház vagy vallási társulás) önkéntes nyilatkozattal van meghatározva, ideértve a vallással való kapcsolat hiányának kinyilvánítását (vallási hovatartozás hiánya); A felekezetre vonatkozó kérdés nem önmagában a vallási meggyőződésre (vagy hitetlenségre) vagy annak intenzitására vonatkozik, hanem a valláshoz való vélt vagy formális hovatartozásra (vagy nem tartozásra).⁸⁴

Portugália

A legutóbbi portugál népszámlálást 2011-ben végezték klasszikus számlálásként, kérdőívek összeállítása alapján.⁸⁵ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. Ráadásul a 2021-es népszámlálást is ezzel a módszerrel végezték.⁸⁶ Portugáliában nincsenek etnikailag releváns adatok, amiket a népszámlálással mérnek fel. 2021-ben azonban a kérdőív tartalmazott egy fakultatív kérdést: vallás [előre meghatározott válaszok: katolikus / buddhizmus / ortodox / hinduizmus / protestáns / evangélikus / judaizmus / Jehova Tanúi / muszlim / egyéb keresztény / egyéb nem keresztény / nincs vallás].⁸⁷

84 <https://stat.gov.pl/en/national-census/national-population-and-housing-census-2021/national-population-and-housing-census-2021-research-methodology-and-organization,3,1.html>

85 https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpid=INE&xpgid=ine_publicacoes&PUBLICACOESpubbou=73212469&PUBLICACOESmodo=2

86 <https://www.theportugalnews.com/news/2021-04-16/census-2021/59327>

87 https://censos.ine.pt/scripts/censos_css_js/quest/EN_Q_IND_Censos2021_EN_v03.pdf

Románia

A legutóbbi romániai népszámlálás 2011-ben, klasszikus, kérdőív-összeállításon alapuló számlálás volt.⁸⁸ A kérdőívek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges. A 2022-es népszámlálás kombinált módszerrel (nyilvántartás alapú és kérdőíves) történt, de teljes körű felmérés elmaradt. Különösen az etno-kulturális jellemzőkre vonatkozó adatokat kérdőívekkel gyűjtötték tovább.⁸⁹

- P3a. Melyik etnikai csoporthoz tartozónak tartja magát?
- P3b. Mi az anyanyelve?
- P3c. Melyik valláshoz tartod magad tartozónak?

Szlovákia

A 2011-es szlovák népszámlálás klasszikus, kérdőívek összeállításán alapuló számlálás volt; ezek összeállítása terepen (papíron) vagy online volt lehetséges.⁹⁰ A 2021-es népszámlálás kombinált módszerrel történt.⁹¹ A kérdőív etnikai hovatartozásra, anyanyelvre és valásra vonatkozó dedikált kérdéseket tartalmazott:⁹²

- Milyen etnikumhoz tartozik? [Előre meghatározott válaszok az „Egyéb” opció kiválasztásával és az etnikai hovatartozás szavakkal történő megadásával];
- Kapcsolatban áll más etnikummal? [Előre meghatározott válaszok: igen [lehetőséggel ugyanazokat a válaszokat válassza, mint a fő etnikumra] / nem];
- Mi az anyanyelve? [Előre meghatározott válaszok, mint az előző kérdésekben];
- Mi az ön vallási meggyőződése? [Előre meghatározott válaszok: „Vallásos meggyőződéssel” – és konkrét felekezet kiválasztásának lehetősége / „Vallási meggyőződés nélkül”].

Szlovénia

A legutóbbi teljes népszámlálás Szlovéniában a 2002-es volt, amely tartalmazott a nemzetiségre vonatkozó kérdéseket is.⁹³ A 2011-es népszámlálás anyakönyv-alapú volt és már nem tartalmazott a nem-

88 <https://web.archive.org/web/20110511075533/http://www.recensamantromania.ro/>

89 https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2022/03/chestionar-martor_RPL2021_engleza.pdf

90 <https://www.scitanie.sk/en>

91 https://www.scitanie.sk/?utm_source=susr_portal-HP&utm_medium=banner_sodb2021&utm_campaign=susr_portal_horny_banner

92 <https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/vzor-formularaen.pdf>

93 <https://www.stat.si/popis2002/en/>

zeti hovatartozásra, anyanyelvre és beszélt nyelvre vonatkozó kérdéseket.⁹⁴ A 2021-es népszámlálás anyakönyv-alapú volt és nem tartalmazott kérdéseket a nemzetiséget, nyelvet és vallást illetően. A bejelentett, ezekre a témákra vonatkozó rendkívüli kutatás soha máig nem valósult meg (Pan, Pfeil, Videsott [2018], 190.).

Spanyolország

A 2011-es spanyolországi népszámlálás anyakönyvi alapú népszámlálás volt, amelyet egy nagy mintavételű felméréssel egészítettek ki az emberek és a lakások jellemzőinek feltárására.⁹⁵

A 2021-es népszámlálás ezzel szemben teljes mértékben anyakönyvi alapú volt.⁹⁶ Mivel azonban nem áll rendelkezésre minden hasznos információ a nyilvántartásokból, további mintavételezést terveztek. Ez tartalmazott egy nyelvre vonatkozó kérdést, amit részben a nemzetiséghez is köthetünk:⁹⁷

- 4.22. „Első nyelv: emlékszik-e az első nyelvre, amit otthon gyermekként beszélt? Kérjük jelölje be az összes alkalmazhatót” (választható válaszok: kasztíliai / galíciai / baszk / katalán / valenciai / angol / francia / olasz / német / román / arab / egyéb [kitölthető]).

Svédország

Svédországban a népszámlálások anyakönyv-alapon zajlanak. A nemzetiségi összetételre vonatkozó adatokat nem gyűjtenek. Ezt azzal magyarázzák, hogy nem lehetséges olyan adatokat gyűjteni a témában, amelyek egyaránt nemzetiségileg megalapozottak és tudományosan megbízhatóak lennének.⁹⁸ Ennek megfelelően a 2021-es népszámlálás sem tartalmazott erre vonatkozó kérdéseket.

⁹⁴ <https://www.stat.si/popis2011/eng/Default.aspx?>

⁹⁵ https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176992&menu=ultiDatos&idp=1254735572981

⁹⁶ https://wayback.archive-it.org/12090/*/https://cros-legacy.ec.europa.eu/system/files/mr-antonio-argueso_census-will-be-fully-register-based_es.pdf

⁹⁷ https://www.ine.es/censos2021/proyecto_caracter%C3%ADsticas_esenciales.pdf

⁹⁸ Európa Tanács / Svédország 2006, 10.

III. MELLÉKLET: NYELVI KISEBBSÉGEK AZ EU-BAN: TENDENCIÁK A 30 ÉVES IDŐSZAKBAN 1991-2011

Ebben a mellékletben azokat a tendenciákat mutatjuk be, amelyek a rendelkezésre álló adatokból az európai kisebbségek fejlődésére vonatkozóan az elmúlt 30 évben mutatkoznak meg.

A következő táblázatok különböztetik meg egymástól:

- az időszakos népszámlálások során hivatalosan megállapítják-e a kisebbségek nagyságát (a számok szabályos betűkkel) vagy sem (a számok dőlt betűvel) – ebben az esetben az adatok becslésekből származnak;

- ha a rendelkezésre álló adatok pozitív (zöld színnel) vagy negatív (piros színnel) trendet mutatnak az elmúlt évtizedekben;

Eltérő jelzés hiányában az adatok a következőkről származnak:

- 1990 körüli évtized: Pan/Pfeil 2000 ill. Pan/Pfeil 2003.
- Évtizedek 2000 és 2010 körül: Pan/Pfeil/Videsott 2018.

Hangsúlyozni kell, hogy a két forrás olykor egészen eltérő forrásokból merít adatokat, és különösen az 1990 körüli adatok nem mindig közvetlenül összehasonlíthatók a későbbi adatokkal. Mindenesetre ezek a legmegbízhatóbb adatok mindkét publikáció megjelenésekor. E tanulmány megközelítésével összhangban a teljesség kedvéért a lábjegyzetekbe a zsidó és a szinti/roma kisebbségre vonatkozó adatok is bekerültek, de az elemzések során nem vették őket figyelembe.

16. táblázat: Ausztria lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Ausztria	1991	%	2001 ⁹⁹	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹⁰⁰	7 795 786	100	8 032 857	100	8 401 940	100	
Tituláris nemzet (németajkú osztrákok)	7 107 411	91,2	6 991 388	87	6 991 388	83,2	
Szlovének	19 289	0,3	50 000	0,6	50 000	0,6	
Horvátok	29 596	0,4	42 000	0,5	40 000-50 000	0,6	
Magyarok	19 638	0,3	20 000-30 000	0,4	30 000-50 000	0,6	
Csehek	9 822	0,1	15 000-20 000	0,2	10 000-20 000	0,2	
Szlovákok	1 015		5 000-10 000	0,1	5 000-10 000	0,1	
Egyéb	86 325	1,1	153 543	1,9	270 565	3,2	
Külföldi állampolgárok	517 690	6,6	710 926	8,9	939 987	11,2	

17. táblázat: Belgium lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Belgium	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság	9 978 681	100	10 263 414	100	11 000 638	100	
Flamandok	5 765 856	57,8	5 765 856	56,1	5 801 804	52,7	
Vallonok	3 258 795	32,6	3 258 795	31,8	3 932 766	35,8	

⁹⁹ 2001-ben a népszámlálás beszélt nyelvre kérdezett rá. Az eredmények a nemzetiségi szervezetek szerint túl alacsonyak. Az ő becsléseiket tartalmazza.

¹⁰⁰ A romákra vonatkozó adat: 5000 1991-ben, 25000 (0,3%) 2001-ben és 10000-20000 (0,2%) 2011-ben.

Németajkúak	66 445	0,7	¹⁰¹	1,1	87 000	0,8	
Luxemburgiak	22 000	0,2	22 000	0,2	13 000	0,1	
Külföldi állampolgárok	865 585	8,7	1 104 305	10,8	1 166 068	10,6	

18. táblázat: Bulgária lakosságának nemzetiségi összetétele 1992 és 2011 között

Bulgária	1992	%	2001	%	2011	%	Δ 1992-2011
Lakosság ¹⁰²	8 487 317	100	7 928 901	100	7 364 570	100	
Tituláris nemzet (bolgárok)	6 803 185	80,2	6 435 210	81,1	6 263 846	85,1	
Törökök	800 052	9,4	746 664	9,4	588 318	8	
Pomákok (bolgárajkú moszlimok)	200 000-280 000	3,3	220 000	2,6	67 350	0,9	
Oroszok					9 978	0,1	
Örmények	13 677	0,2	10 832	0,1	6 552	0,1	
Görögök	4 930	0,1	3 408		3 935		
Vlachok/arománok	5 159	0,1	10 566	0,1	3 684		
Ukránok					1 789		
Macedónok	188 000 (1956)		5 071	0,1	1 654		
Tatárok	4 515	0,1					
Albánok	3 197						
Gagauzok	1 478						
Románok	2 491				891		
Egyéb	63 776	0,7	124 879	1,6	90 068	1,2	

19. táblázat: Horvátország lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Horvátország	1991 ¹⁰³	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹⁰⁴	4 784 265	100	4 437 460	100	4 284 889	100	
Tituláris nemzet (horvátok)	3 736 356	78,1	3 977 171	89,6	3 874 321	90,4	
Szerbek	581 663	12,2	201 631	4,5	186 633	4,4	
Bosnyákok	43 469	0,9	20 755	0,5	31 479	0,7	
Olaszok	21 303	0,5	19 636	0,4	17 807	0,4	
Albánok	12 032	0,3	15 082	0,3	17 513	0,4	¹⁰⁵

¹⁰¹ A Pan, Pfeil, Videsott (2018) 85., 2001-re 112458 lakost ír, Berié, Koblet (2006), 76 alapján. Ez a szám szinte biztosan túl magasnak mondható az 1991-es és 2011-es adatokat, illetve a németajkúak által lakott terület lakosságát tekintve.

¹⁰² A romákra vonatkozó adat: 313396 (3,7%) 1992-ben, 370 908 (4,6%) 2001-ben és 325 343 (4,4%) 2011-ben. A zsidók száma 1992-ben 3461 (0,1%), 2001-ben 1363 és 2011-ben 1162.

¹⁰³ A népszámlálás még a Jugoszláv időszakban zajlott.

¹⁰⁴ A romákra vonatkozó adat: 6695 (0,1%) 1991-ben, 9463 (0,2%) 2001-ben és 16975 (0,4%) 2011-ben. A zsidók száma 1991-ben 600, 2001-ben 576 és 2011-ben 509.

¹⁰⁵ A növekedés a Koszovóból és Észak-Macedóniából való bevándorlással magyarázható. A helyi albán kisebbség, az arberesek nem tekintik magukat etnikai albánoknak.

Magyarok	22 355	0,5	16 595	0,4	14 048	0,3	
Szlovének	22 376	0,5	13 179	0,3	10 517	0,3	
Csehek	13 086	0,3	10 510	0,2	9 641	0,2	
Szlovákok	5 606	0,1	4 712	0,1	4 753	0,1	
Montenegróiak	9 724	0,2	4 926	0,1	4 517	0,1	
Macedónok	6 280	0,1	4 270	0,1	4 138	0,1	
Ruszinok/ukránok	5 747	0,1	4 314	0,1	3 814	0,1	
Németek	2 849		3 149	0,1	3 262	0,1	
Egyéb	294 124	6,1	24 392	0,5	11 184	0,3	
Ismeretlen			107 105	2,4	73 778	1,7	

20. táblázat: Csehország lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Csehország	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹⁰⁶	10 302 215	100	10 230 060	100	10 436 560	100	
Tituláris nemzet (csehek)	9 773 000	94,9	9 249 777	90,4	9 929 044	95,1	
Szlovákok	314 877	3,1	193 190	1,9	147 152	1,4	
Ukránok/ruszinok	10 146	0,1	23 218	0,2	53 992	0,5	
Lengyelek	59 383	0,6	51 968	0,5	39 096	0,4	
Németek/németajkúak	48 969	0,5	39 106	0,4	18 658	0,2	
Oroszok	5 062		12 369	0,1	17 872	0,2	
Magyarok	19 932	0,2	14 672	0,1	8 920	0,1	
Bolgárok			4 363		4 999		
Fehéroroszkok					2 103		
Görögök	3 379		3 219		2 043		
Szerbek			1 801		1 717		
Horvátok			1 585		1 125		
Egyéb	34 564	0,3	623 046	6,1	209 704	2	

21. táblázat: Dánia lakosságának nemzetiségi összetétele 1997 és 2011 között

Dánia	1997	%	2000	%	2011	%	Δ 1997-2011
Lakosság ¹⁰⁷	5 290 000	100	5 330 020	100	5 560 628	100	
Tituláris nemzet (dánok)	5 041 370	95,3	5 068 849	95,1	4 877 798	87,7	
Feröeriek	47 840	0,9	45 400	0,9	48 515	0,9	
Inuitok (nyugat-grönlandiak)			47 000	0,9	47 115	0,9	
Németek	15 000-20 000	0,4	15 000-20 000	0,4	15 000-20 000	0,4	
Ivik (kelet-grönlandiak)			3 475	0,1	3 500	0,1	
Egyéb	124 927	2,4	143 796	2,7	561 700	10,1	

106 A romákra vonatkozó adat: 32903 (0,3%) 1991-ben, 11746 (0,1%) 2001-ben és 5135 2011-ben.

107 A romákra vonatkozó adatok 2000-ben 1500, 2011-ben 2000.

22. táblázat: Észtország lakosságának nemzetiségi összetétele 1989 és 2011 között

Észtország	1989 ¹⁰⁸	%	2000	%	2011	%	Δ 1989-2011
Lakosság ¹⁰⁹	1 565 662	100	1 370 052	100	1 294 236	100	
Tituláris nemzet (észték)	963 281	61,5	930 219	67,9	889 770	68,7	
Oroszok	474 834	30,3	351 178	25,6	321 189	24,8	
Ukránok	48 271	3,1	29 012	2,1	22 302	1,7	
Fehéroroszkok	27 711	1,8	17 241	2,1	12 419	1	
Finnek	16 622	1,1	11 837	0,9	7 423	0,6	
Tatárok	4 000	0,2	2 582	0,2	1 945	0,1	
Lettek	3 135	0,2	2 330	0,2	1 716	0,1	
Litvánok	2 600	0,2	2 116	0,2	1 682	0,1	
Lengyelek	3 000	0,2	2 193	0,2	1 622	0,1	
Németek	3 466	0,2	1 870	0,1	1 490	0,1	
Svédek	400						
Egyéb vagy ismeretlen	13 729	0,9	16 787	1,2	30 286	2,3	

23. táblázat: Finnország lakosságának nemzetiségi összetétele 1997 és 2011 között

Finnország	1997	%	2000	%	2011	%	Δ 1997-2011
Lakosság ¹¹⁰	5 147 349	100	5 194 901	100	5 401 267	100	
Tituláris nemzet (finnek)	4 773 576	92,7	4 793 199	92,3	4 863 651	90	
(Finnországi) svédek	293 691	5,7	290 771	5,6	291 219	5,4	
Oroszok			33 400	0,6	58 334	1,1	
Számik (lappok)	1 716		1 734		1 870		
Tatárok			800		900		
Egyéb	66 682	1,3	63 557	1,2	174 093	3,2	

24. táblázat: Franciaország lakosságának nemzetiségi összetétele 1990 és 2011 között

Franciaország	1990	%	2001	%	2011	%	Δ 1990-2011
Lakosság ¹¹¹	56 577 000	100	60 941 748	100	64 933 051	100	
Tituláris nemzet (franciák)	48 444 000	85,6	56 451 748	92,6	60 954 051	93,9	
Okcitánok	3 360 000- 5 760 000	10,2	2 500 000	4,1	2 000 000	3,1	

108 Ez a népszámlálás még a szovjet időkben zajlott.

109 A romákra vonatkozó adatok 2000-ben 542, 2011-ben pedig 456. A zsidókra vonatkozó számok 1989-ben 4 613 (0,3%), 2000-ben 2145 (0,2%) és 2011-ben 1927 (0,1%).

110 A romákra vonatkozó adatok 1997-ben 7000 (0,1%), 2000—ben és 2011-ben 100 00 (0,2%). A zsidókat tekintve a létszámuk 2000-ben 1440 és 2011-ben 1500.

111 A romákra vonatkozó adatok 2001-ben és 2011-ben is 200 000 (0,3%).

Németajkúak	1 350 000- 1 400 000	2,5	978 000	1,6	978 000	1,5	
a) elzásziak	1 200 000	2,1	900 000	1,5	900 000	1,4	
b) lotaringiaiak	150 000- 200 000	0,4	78 000	0,1	78 000	0,1	
Bretonok	350 000- 450 000	0,8	370 000	0,6	370 000	0,6	
Korzikaiak	143 000	0,3	150 000	0,2	130 200 ¹¹²	0,2	
Katalánok	100 000- 200 000	0,4	125 000	0,2	126 000	0,2	
Frankoprovenszálók	70 000 (1971)	0,1			60 000	0,1	
Baszkok	80 000	0,1	67 000	0,1	55 000	0,1	
Flamandok	80 000- 100 000	0,2	40 000	0,1	40 000		

25. táblázat: Németország lakosságának nemzetiségi összetétele 1997 és 2011 között

Németország	1997	%	2004	%	2011	%	Δ 1997- 2011
Lakosság ¹¹³	82 057 379	100	82 500 800	100	80 219 695	100	
Tituláris nemzet (németek)	74 539 546	90,8	75 020 800	90,9	73 847 682	92	
Szorbok	60 000	0,1	60 000	0,1	60 000 ¹¹⁴	0,1	
Frízek	12 000		12 000		12 000 ¹¹⁵		
Dánok	50 000		50 000		50 000		
Külföldi állampolgárok	7 365 833	9	7 288 000	8,8	6 180 013	7,7	

26. táblázat: Görögország lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Görögország	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991- 2011
Lakosság ¹¹⁶	10 259 900	100	10 939 771	100	10 787 690	100	
Tituláris nemzet (görögök [etnikailag hellének])	10 006 900	97,5	10 660 771	97,4	10 031 190	93	
Arománok / vlahok	40 000	0,4	40 000	0,4	211 000	1,9	
Albánok / arvaniták	23 000	0,2	23 000	0,2	160 000	1,5	
(Szláv) macedónok	40 000	0,4	40 000	0,4	158 000	1,5	
Törökök	59 000	0,6	59 000	0,5	128 000	1,2	

112 Di Meglio (2021), 99.

113 A romákra vonatkozó adatok 1997-ben 30000, 2001—ben és 2011-ben 70000 (0,1%).

114 A 60000-es szám, amelyet általánosan emlegetnek, azokra a lakosokra vonatkozik, akik szorb származásának és identitásának tekintik magukat (Pan, Pfeil, Videsott [2018], 119, 5. sz.). A nyelvet beszélők száma biztosan lényegesen alacsonyabb, bár erre vonatkozóan még becslések sincsenek.

115 A 12000-es szám a fríz nyelvet beszélőkre vonatkozik (nagyjából 10000 északi és 2000 saterlandi fríz). Az általánosan emlegetett 60000 fríz azokra vonatkozik, akik származásukat vagy identitásukat tekintve fríznek tekintik magukat (Pan, Pfeil, Videsott [2018], 119, 6. sz.).

116 A romákra vonatkozó adatok 1991-ben 22000 (0,2%), 2001—ben 22000 (0,2%) és 2011-ben 42000 (0,4%). A zsidókat tekintve a létszám 2001-ben 6000 2011-ben pedig 4500.

Pomákok	39 000	0,4	39 000	0,4	30 000	0,3
Örmények	30 000	0,3	30 000	0,3	20 000	0,2
Meglenorománok			10 000	0,1	3 000	
Egyéb			10 000	0,1		

27. táblázat: Magyarország lakosságának nemzetiségi összetétele 1990 és 2011 között

Magyarország	1990	%	2001	%	2011	%	Δ 1990-2011
Lakosság ¹¹⁷	10 374 823	100	10 198 315	100	9 937 628	100	
Tituláris nemzet (magyarok)	10 142 072	97,8	9 627 057	94,4	8 504 492	85,6	
Németek	30 824	0,3	120 344	1,2	185 696	1,9	
Románok	10 740	0,1	14 781	0,1	35 641	0,4	
Szlovákok	10 459	0,1	39 266	0,4	35 208	0,4	
Horvátok	13 570	0,1	25 730	0,2	26 774	0,3	
Ukránok / ruszinok			9 472	0,1	11 278	0,1	
Szerbek	2 905		7 350	0,1	10 038	0,1	
Lengyelek			5 144		7 001		
Bolgárok			2 316		6 272		
Görögök			6 619	0,1	4 642		
Örmények			1 165		3 571		
Szlovének	1 930		3 025		2 820		
Egyéb	19 640	0,1					
Külföldi állampolgárok			89 700	0,9	124 211	1,2	
Ismeretlen			38 819	0,4	664 401	6,7	

28. táblázat: Írország lakosságának nemzetiségi összetétele 1996 és 2011 között

Írország	1996	%	2002	%	2011	%	Δ 1996-2011
Lakosság	3 626 087	100	3 917 203	100	4 588 252	100	
Tituláris nemzet (írek)			3 669 261	93,7	4 014 322	87,5	
„Őslakos kisebbség”: ír utazók			23 681	0,6	29 573	0,6	
Külföldi állampolgárok			224 261	5,7	544 357	11,9	
Nyelvhasználati eloszlás:							
Többség: elsősorban angolt használók	3 226 087	89	3 577 662	91,3	3 975 037	86,6	
Kisebbség: ír gael nyelvet beszélők	400 000	11	339 541	8,7	613 215	13,4	

117 A romákra vonatkozó adatok 1990-ben 142 683 (1,4%), 2001—ben 205 720 (2,0%) és 2011-ben 315 583 (3,2%).

29. táblázat: Olaszország lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Olaszország	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹¹⁸	57 003 000	100	56 995 744	100	59 433 744	100	
Tituláris nemzet (olaszok)	53 583 000	93,8	53 229 694	93,3	52 363 577	88,1	
Szardíniaiak	1 269 000	2,2	1 269 000	2,2	1 000 000	1,7	
Friulik	750 000	1,1	650 000	1	614 000 ¹¹⁹	0,8	
Németajkúak	296 000	0,5	304 100	0,5	320 300	0,5	
Frankofónok	111 600	0,2	111 600	0,2	88 400	0,2	
Okcitánok	178 000	0,3	178 000	0,3	100 000	0,2	
Albánok (arberesek)	98 000	0,2	98 000	0,2	100 000 ¹²⁰	0,2	
Szlovének	60 000-80 000	0,1	60 000-80 000	0,1	50 000	0,1	
Ladinok		0,1	30 500	0,1	32 650	0,1	
Katalánok	18 000		18 000		18 000-20 000		
Görögök	20 000		20 000		12 000		
Tabarok			10 000		6 500		
Horvátok	2 600		2 600		2 400		
Egyéb	633 600	1,1	987 400	1,7	4 570 317	7,7	

30. táblázat: Lettország lakosságának nemzetiségi összetétele 1989 és 2011 között

Lettország	1989 ¹²¹	%	2000	%	2011	%	Δ 1989-2011
Lakosság ¹²²	2 666 567	100	2 377 383	100	2 070 371	100	
Tituláris nemzet (lettek)	1 387 757	52	1 370 703	57,7	1 285 136	62,1	
Oroszok	905 515	33,9	703 243	29,6	557 119	26,9	
Fehéroroszok	119 702	4,5	97 150	4,1	68 202	3,3	
Ukránok	92 101	3,5	63 644	2,7	45 798	2,2	
Lengyelek	60 416	2,3	59 505	2,5	44 772	2,1	
Litvánok	34 360	1,3	33 430	1,4	24 479	1,2	
Németek	3 783	0,1	3 465	0,1	3 042	0,1	
Tatárok	4 828	0,2	3 168	0,1	2 164	0,1	
Észtek	3 312	0,1	2 652	0,1	2 007	0,1	
Lívek	135		180		250		
Egyéb	24 717	0,9	21 653	0,9	16 278	0,7	
Ismeretlen					8 198	0,4	

118 A romákra vonatkozó adatok 1991-ben 130000 (0,2%), 2001—ben 130000 (0,2%) és 2011-ben 160000 (0,3%).

119 Az érték egy 2014-es szociolingvisztikai tanulmányból származik <https://arlef.it/it/lingua-e-cultura/condizione-sociolinguistica/>.

120 Az olaszországi albánokra vonatkozó 98000-100000 érték az 1921-es népszámláláson alapszik. Cane (2022, 236) az aberest beszélők számát 40 ezer alattira becsüli.

121 A népszámlálás a szovjet időkben valósult meg.

122 A romákra vonatkozó adatok 1989-ben 7044 (0,3%), 2000—ben 8205 (0,3%) és 2011-ben 6489 (0,3%). A zsidókat tekintve a létszám 1989-ben 22897 (0,9%), 2000-ben 10385 (0,4%) és 2011-ben 6437 (0,3%).

31. táblázat: Litvánia lakosságának nemzetiségi összetétele 1989 és 2011 között

Litvánia ¹²³	1989 ¹²⁴	%	2001	%	2011	%	Δ 1989-2011
Lakosság	3 674 802	100	3 483 972	100	3 043 429	100	
Tituláris nemzet (litvánok)	2 925 142	79,6	2 907 293	83,5	2 561 314	84,1	
Lengyelek	257 994	7	234 989	6,7	200 317	84,1	
Oroszok	377 455	9,4	219 789	6,3	176 913	5,8	
Fehéroroszkok	63 169	1,7	42 866	1,2	36 227	1,2	
Ukránok	44 789	1,2	22 488	0,7	16 423	0,5	
Tatárok	5 135	0,1	3 235	0,1	2 793	0,1	
Németek	2 060		3 243	0,1	2 418	0,1	
Lettek			2 955	0,1	2 025	0,1	
Karaiták	289		273		241		
Egyéb	16 737	0,5	7 342	0,2	6 615	0,2	
Ismeretlen			32 921	0,9	32 978	1,1	

32. táblázat: Hollandia lakosságának nemzetiségi összetétele 1990 és 2011 között

Hollandia	1990	%	2001	%	2011	%	Δ 1990-2011
Lakosság ¹²⁵	14 952 000	100	15 987 075	100	16 655 799	100	
Tituláris nemzet (hollandok)	13 832 000	92,5	14 827 275	92,7	15 379 431	92,3	
Frízek	450 000	3	450 000	2,8	474 000	2,8	
Külföldi állampolgárok	600 000	4	667 800	4,2	760 368	4,6	

33. táblázat: Lengyelország lakosságának nemzetiségi összetétele 2002 és 2011 között

Lengyelország	2002 ¹²⁶	%	2011	%	Δ 2002-2011
Lakosság ¹²⁷	38 230 080	100	38 511 824	100	
Tituláris nemzet (lengyelek)	37 610 384	98,4	36 527 053	94,8	
Kasubok	57 720	0,2	232 547	0,6	
Németek	152 897	0,4	147 814	0,4	
Ukránok	3 600	0,1	61 532	0,1	
Fehéroroszkok	48 737	0,1	46 787	0,1	

123 A romákra vonatkozó adatok 1989-ben 2718, 2001-ben 2115 (0,1%), 2011-ben 12314 (0,3%). A zsidókra vonatkozó statisztika 1989-ben 12314 (0,3%), 2001-ben 4007 (0,1%) és 2011-ben 3050 (0,3%).

124 A népszámlálás a szovjet időkben valósult meg.

125 A romákra vonatkozó adatok 1986-ban 40000 (0,2%), 2001-ben 12000 (0,1%) és 2011-ben 12000 (0,1%). A zsidókat tekintve a létszám 1983-ban 30000 (0,2%), 2001-ben 30000 (0,2%) és 2011-ben 30000 (0,2%).

126 A 2002-es népszámlálás során 1946 után először vizsgálták a lakosság etnikai vagy nyelvi összetételét. Mivel azonban fennállt egy légkör, amiben az érintettek esetleges negatív következményektől féltek, az eredményeket kritika érte, miszerint túl alacsonyak.

127 A romákra vonatkozó adatok 2002-ben 12855, 2011-ben 17049. A zsidókat tekintve a létszám 2002-ben 1133, és 2011-ben 7508.

Oroszok	6 103	13 046	
Litvánok	5 846	7 863	
Örmények	1 082	3 623	
Csehek	831	3 447	
Szlovákok	2 001	3 240	
Tatárok	495	1 916	
Karaiták	43	346	
Szilézek	173 153	0,5 846 719	2,2
Egyéb / ismeretlen	120 200	0,3 591 334	1,5

34. táblázat: Portugália lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Portugália	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹²⁸	9 866 000	100	10 356 117	100	10 562 178	100	
Tituláris nemzet (portugálok)	9 605 000	97,3	10 120 117	97,7	10 104 182	95,7	
Spanyolajkúak	42 000		17 000	0,1	13 500	0,1	
aszturleóni (mirandai) nyelvűek	40 000	0,4	15 000		12 000		
barranquenho nyelvűek	2 000		2 000		1 500		
Külföldi állampolgárok	114 000	1,2	114 000	1,1	394 496	3,7	

35. táblázat: Románia lakosságának nemzetiségi összetétele 1992 és 2011 között

Románia	1992	%	2002	%	2011	%	Δ 1992-2011
Lakosság ¹²⁹	22 760 449	100	21 680 974	100	20 121 641	100	
Tituláris nemzet (románok)	20 095 449	88,3	19 352 618	89,3	16 764 868	83,3	
Magyarok	1 622 364	7,1	1 433 073	6,6	1 229 159	6,1	
Ukránok / ruszinok	66 833	0,3	61 098	0,3	50 920	0,3	
Németek	119 436	0,5	59 764	0,3	36 042	0,2	
Vlachok (arománok)	200 000-250 000 (1980)	1,1	50 000	0,2	28 000	0,1	
Törökök	29 533	0,1	32 098	0,2	27 698	0,1	
Lipovánok / oroszok	38 688	0,1	35 791	0,2	23 487	0,1	
Tatárok	24 649	0,1	23 935	0,1	20 282	0,1	
Szerbek	29 080	0,1	22 561	0,1	18 076	0,1	
Szlovákok	20 672	0,1	17 226	0,1	13 654	0,1	
Bolgárok	9 935		8 025		7 336		
Horvátok / karashovene	4 180+ 2 775		6 807		5 408		
Görögök	3 897		6 472		3 668		

128 A romákra vonatkozó adatok 1991-ben 105000 (1,1%), 2001—ben 105000 (1,0%) és 2011-ben 40-50000 (0,5%).

129 A romákra vonatkozó adatok 1992-ben 409723 (1,8%), 2002—ben 535140 (2,5%) és 2011-ben 621573 (3,1%). A zsidókat tekintve a létszám 1992-ben 9107, 2002-ben 5785 és 2011-ben 3271.

Olaszok (friulik)		3 288	3 203	
Lengyelek	4 247	3 559	2 543	
Csehek	5 800	3 941	2 477	
Örmények	2 023	1 780	1 361	
Macedónok	6 999	731	1 264	
Egyéb	4 527	15 341	20 541	0,1
Ismeretlen		1 941	1 236 810	6,1

36. táblázat: Szlovákia lakosságának nemzetiségi összetétele 1997 és 2011 között

Szlovákia	1997	%	2001	%	2011	%	Δ 1997-2011
Lakosság ¹³⁰	5 356 207	100	5 379 455	100	5 397 036	100	
Tituláris nemzet (szlovákok)	4 590 100	85,7	4 614 854	85,8	4 352 775	80,7	
Magyarok	568 714	10,6	520 528	9,7	458 467	8,5	
Ruszinok / ukránok	17 277	0,3	35 015	0,6	40 912	0,7	
	14 341	0,3					
Csehek (beleértve a morvákat)	57 654	1,1	46 968	0,9	33 653	0,7	
Németek	5 380	0,1	5 405	0,1	4 690	0,1	
Lengyelek	3 039		2 602		3 084		
Oroszok			1 590		1 997		
Bolgárok	1 400		1 179		1 051		
Horvátok	4 000		890		1 022		
Egyéb	6 814	0,1	5 784	0,1	10 523	0,2	
Ismeretlen			54 502	1	382 493	7	

37. táblázat: Szlovénia lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Szlovénia	1991 ¹³¹	%	2002	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹³²	1 965 986	100	1 964 036	100	2 050 189	100	
Tituláris nemzet (horvátok)	1 727 018	87,8	1 631 363	83,1	1 949 038	95,1	
Magyarok	8 503	0,4	6 243	0,3	8 328	0,4	
Olaszok	3 064	0,1	2 258	0,1	3 388	0,2	
Németek (beleértve a „régiszláv” örökséget)	745	0,1	680		680		
Egyéb (1991,2002) vagy külföldi állampolgárok (2011)	224 363	11,4	145 333	7,4	82 746	4	
Ismeretlen			174 913	8,9			

130 A romákra vonatkozó adatok 1997-ben 83 988 (1,6%), 2001-ben 89 920 (1,7%) és 2011-ben 105 738 (2,0%). A zsidókat tekintve a létszám 1997-ben 3500, 2001-ben 218 és 2011-ben 631.

131 A népszámlálás még a Jugoszláv időszakban zajlott.

132 A romákra vonatkozó adat: 2293 (0,2%) 1991-ben, 3246 (0,2%) 2002-ben és 6009 (0,3%) 2011-ben.

38. táblázat: Spanyolország lakosságának nemzetiségi összetétele 1991 és 2011 között

Spanyolország	1991	%	2001	%	2011	%	Δ 1991-2011
Lakosság ¹³³	38 872 268	100	40 847 371	100	46 815 916	100	
Tituláris nemzet (kasztiliai nyelvet beszélő spanyolok)	29 658 632	76,3	27 446 170	67,2	28 247 247	60,3	
Katalánok	4 194 202	10,8	5 661 816	13,9	5 991 690	12,8	
Valenciaiak	2 005 720	5,1	2 336 650	5,7	3 842 617	8,2	
Galíciaiak	1 514 609	3,9	2 437 770	6	2 050 000	4,4	
Baszkok	533 741	1,3	687 800	1,7	676 175	1,4	
Okcitánok	4 000		5 152		5 714		
Külföldi állampolgárok	461 364	1,2	1 572 013	3,8	5 252 473	11,2	

39. táblázat: Svédország lakosságának nemzetiségi összetétele 1990 és 2011 között

Svédország	1990	%	2001	%	2011	%	Δ 1990-2011
Lakosság ¹³⁴	8 585 907	100	8 909 128	100	9 482 855	100	
Tituláris nemzet (svédek)	7 760 000	90,4	7 827 142	91,2	8 166 755	88,9	
Finnek (beleértve a tornedálokat)	225 000	2,6	231 000	2,6	231 000	2,6	
Számik	20 000- 25 000	0,3	20 000-25 000	0,3	15 000-20 000	0,2	
Külföldi állampolgárok	576 000	6,7	475 986	5,3	655 100	6,9	

Ez a tanulmány, amelyet az Európai Parlament Állampolgári Jogok és Alkotmányügyi Szakpolitikai Osztálya készített a PETI bizottság felkérésére, az „Európa nyelvi és kulturális sokszínűségének védelme” és a „Védelem és előmozdítás” közötti összefüggést vizsgálja. az európai kisebbségek és kisebbségi nyelvek vonatkozásában Európában.

Az európai kisebbségek és kisebbségi nyelvek helyzete az európai nyelvi és kulturális sokszínűség jelenlegi állapota barométerének tekinthető. A rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy az Európai Unióban élő nyelvi kisebbségek több mint kétharmadának száma jelentősen csökkent az elmúlt évtizedekben (1991-

2011). Páneurópai szinten is a kisebbségek kétharmadának létszáma csökkent ugyanebben az időszakban. Ugyanezt kell feltételezni az ezen kisebbségek által beszélt nyelvek használatáról is.

Néhány pozitív eset – mindegyik az Európai Unióban található – azonban azt mutatja, hogy vannak kivételek ez alól az általánosan romló tendencia alól, és valóban vannak lehetőségek – amelyekkel jelen munka is foglalkozik – a kisebbségek és nyelveik sikeres védelmére és népszerűsítésére, növelve ezzel Európa nyelvi és kulturális sokszínűségét.

133 A romákra vonatkozó adatok 1991-ben 500 000 (1,3%), 2001-ben 650 000-700 000 (1,7%) és 2011-ben 725 000-750 000 (1,6%).

134 A romákra vonatkozó adatok: 2001-ben 35000-40000 (0,4%) és 2011-ben 50000-100000 (1,1%). A zsidókra vonatkozó adat 2001-ben 25000 (0,3%), 2011-ben pedig 20000-25000 (0,3%).

procivis@procivis.sk